№ 27 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՓԵՏՐՎԱՐԻ

1914
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՓԵՏՐՎԱՐԻ № 27

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ՄԱՆՐ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5. Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տ ե լ է ֆ օ ն № 2—53.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տ ե լ է ֆ օ ն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1914 Թ. ՀԱՄԱՐ

12 և 11 ամիս	10 ամիս	9 ամիս	8 ամիս	7 և 6 ամիս	5 ամիս	4 ամիս	3 ամիս	2 ամիս
10 րուբ.	9 րուբ.	8 րուբ.	7 րուբ.	6 րուբ.	5 րուբ.	4 րուբ.	3 րուբ.	2 րուբ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել առաջին երեսի վրա ամեն տողատեղին (պետիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կ.։

ՊՐԵՄԻԱ. «Մշակի» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1914 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 րուբլի բաժանորդագինը, կը ստանան որպէս պրեմիա հետևեալ գրքերից ՄԷԿԸ. «Գր. Արծրունու աշխատութիւնները 1865—1871 թ.», Վրձինի «Մանրանկարները»։ Վերջին գիրքը կը տրվի նրանց, որոնք բաժանորդագրվել են մինչև 1913 թ. դեկտեմբերի 25-ը։ Մնացած բաժանորդները կը ստանան առաջին գիրքը։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԸ խորին վշտով յայտնում է նախկին ուսուցիչ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՄՇԻՆԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ երկարատև և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ, երեքշաբթի առաւօտեան։ Ամբիծը հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 7-ին հանգուցեալի բնակարանում՝ Классическая ул. № 14. Յուղարկաւորութիւնը ուրբաթ առ. ժամը 10-ին իր բնակարանից դէպի Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։
99. 2—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

յայտնում է, որ չորեքշաբթի, փետրվարի 12-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին Թիֆլիսի Քաղաքային Ուպրավայում նշանակված է ԱՃՈՒՐԴ կապալով տալու Նոր սպանդանոցին կից ԲՈՒՖԵՏԸ։ Պայմանները կարելի է տեսնել Ուպրավայի III բաժանմունքում, նոյնպէս և՝ նոր և հին սպանդանոցների գրասենեակներում։
առ. 97. 1—1

Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՍԻՆՈԴԸ յայտարարում է, որ էջմիածնապատկան «ՏԱՑԼԱՐ» հողերը, տարածութեամբ 600 ԴԵՍԵԱՏԻՆ, որ գտնվում է Կարսի շրջանում, տրվում են կապալով՝ ԻՆՆ տարով։ Աճուրդը սկսվում է տարեկան 1700 րուբլուց։ Աճուրդը կայանալու է Սինոդում մարտի 5-ին, ԱՌԱՆՑ ԿՐԿՆԱՃՈՒՐԴԻ։ Գրաւական պէտք է ներկայացնել 600 րուբլի։
առ. 94. 3—2

ԿՆՍԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ
ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Ռտիշչեվսկայա 13, տելէֆօն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժութեան կարիք ունեցող մնայուն (стаціонарь) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից) վաղօրօք գրվելու պայմանով։
Ընդունելութիւն՝ կանացի հիւանդ. ամեն օր՝ ժ. 11—12 առ.։

Հիւանդանոցի բժիշկները
Ա. Ա. Յարութիւնեան
Ն. Ն. Վեսելովզորով
Վ. Ա. Զակրժեվսկի
Ի. Գ. Կալամկարեան
Ա. Ա. Նովիցկիյ
Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան
Ն. Զ. Ումիկեան
Ա. Ր. Փիշեր
Ս. Փ. Տաղպարոնեանց
(հ.կ.) առ. 868. 100—26

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւն. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԷՎՄՕԹՕՐԱՔՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի, նաև ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորված ՌԵՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՁՐԻ։ Бебутовская 23, тел. 7—92.
(ա.օ.) առ. 977. 100—71

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Ս. ԿԷՕՆՃԵԱՆ

Ընդունում է ատամի և բերանի հիւանդութիւն ունեցողներին. պլօմբ, արհեստական ատամներ, ատամի հեռացում, (առանց ցաւի)։
Ը ն դ ո ւ ն ե լ ո ւ թ ի ւ ն ը՝
Ամեն օր (Առաւօտեան ժ. 9—2-ը
(Երեկոյեան ժ. 4—7-ը
Անկիւն Արաս-Արադսկայա հրապարակի և Լերմոնտովսկայա փողոցի, № 1.
(ե.հ.կ.) առ. 679. 74—59

ՄԵՐ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Պօղոս Նուպար-փաշայի հեռագիրը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որով նա շնորհաւորում է համաձայնութեան կնքումը Հայաստանի բարեկարգութեան մասին, առիթ է տալիս մեզ ասել, որ, արդարև, գլուխ բերվեց մի մեծ գործ, որի աջողութեան մասին սկզբում անհագին կասկածներ կային։

Ճիշդ է, նոր համաձայնութիւնը միայն գործի վախճանի սկիզբն է, ճիշդ է, առ այժմ միայն թղթի վրա է այդ համաձայնութիւնը ստորագրված և կեանքի մէջ դեռ չեն իրագործված րէֆօրմները, ճիշդ է, այդ րէֆօրմները շատ չնչին են, համեմատաբար առաջարկված ծրագիրներին, բայց չէ կարելի ուրանալ, որ նրանք այնուամենայնիւ կը տան Թիւրքիայի բազմաչարչար հայ ժողովրդին ապրելու, զարգանալու ապահովութիւն, եթէ բարեխղճօրէն գործադրվեն։

Մենք, ի հարկէ, սրանով բնաւ չենք կամենում փակել խնդիրը և չենթարկել քննադատութեան ընդունված ծրագիրը. ոչ. մենք մտադիր ենք և պատրաստ ենք տպել նոյն իսկ ամենախիստ քննադատութիւններ, որոնք կարող են ցոյց տալ մեզ, թէ ինչ չափի և աստիճանի յոյսեր մենք կարող ենք տածել։ Բայց քանի որ կարելի է եղել ձեռք բերել գործի վախճանի սկիզբը, մենք ամենից առաջ մի բարոյական պարտաւորութիւն ունենք կատարելու—մեր շնորհակալութիւնները, երախտագիտական պարտքը հատուցանելու նրանց, որոնք նպաստեցին խնդրի բարեյաջող լուծման։

Եւ ամենից առաջ, ինչպէս շեշտել է իր հեռագրի մէջ և ազգային պատգամաւորութեան պետ Պօղոս փաշան, մենք շնորհակալութիւն պէտք է մատուցանենք Ռուսաց Օգոստափառ Կայսրի կառավարութեան, որի եռանդուն ջանքերով կարելի եղաւ համերաշխութիւն կայացնել Բեռլինի դաշնագիրը ստորագրող եւրոպական մեծ պետութիւնների մէջ և խորտակել Թիւրք կառավարութեան յամառութիւնը։ Շնորհակալութեան արժանի է և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V, որ իր ժամանակին անսաց հայ ժողովրդի ցանկութեան, կարողացաւ առաջոց ընտրութիւն կատարել յանձին Պօղոս Նուպար-փաշայի, երբև ազգային մեծ դատի պաշտպանութեան համար ամենաձեռնհաս և հմուտ անձի և չենթարկվեց մի քանի չարամիտների թելադրանքին, որոնց համար Պօղոս փաշայի գործունէութիւնը շատ էլ ցանկալի չըլինելով աշխատում էին հեռացնել նրան ասպարէզից, ու իր յորդորներով, կոնդակներով խրախուսեց նրան՝ յարատևել իր ջանքերի մէջ։ Անշուշտ, շնորհակալութեան և երախտագիտութեան արժանի է և Պօղոս Նուպար-փաշան, որ մի ամբողջ տարի աքնեց, գործեց, չը խնայեց իր ժամանակը, հանգիստը, միջոցները ազգային մեծ դատի պաշտպանութեան համար, մինչև որ կարողացաւ ձեռք բերել մի շօշափելի արդիւնք և արդարացնել այն յոյսերը, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը և նրա կանդիդատութիւնը առաջարկող շրջանները դրել էին նրա վրա, իբրև միակ յարմարաւոր և ձեռնհաս անձի վրա, ներկայումս վարելու այդ դըժուարին դատը։

Անշուշտ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կլիմանայ յարմար ժամանակին ներկայացնել հայ ազգի երախտագիտական զգացումները Նորին Կայսերական Մեծութեան, ինչպէս և արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովին և Ռուսաստանի այն դեսպաններին, որոնք զբաղվեցին հայկական հարցով, նաև Կովկասի փոխարքայ կոմս Վօրօնցով-Դաշկովին, որ ոչ նուազ բարեացակամութեամբ վերաբերվեց թիւրքահայ ժողովրդի տառապանքներին և շեշտեց իր ամենահպատակ, օրէն զեկուցագրի մէջ անհրաժեշտութիւնը մեծին Ռուսիայի համար՝ ամոքել այդ տառապանքները։

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

ՊՕՂՈՍ ՆՈՒՊԱՐ-ՓԱՇԱՅԻ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

—

Պարիզից մեզ հաղորդում են, որ Պօղոս Նուպար-փաշան Եգիպտոս մեկնելուց առաջ հետևեալ հեռագիրն ուղղեց Էջմիածին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V-ին.

Բաղձաւոր եմ մատուցանել Ձեր Սրբութեան իմ ամենայարգալից շնորհաւորութիւնները վասն երջանիկ աւարտման համաձայնութեան ի մասին հայկական րէֆօրմների։ Նորին Մեծութիւն Ցարի կառավարութեան եռանդուն գործունէութեան և Ձեր Սրբութեան իմաստուն հեռատեսութեան ու բարձր ղեկավարութեան ենք պարտական, որ Ասիական Թիւրքիայի մեր եղբայրները կը կարողանան այսուհետև ապրել ապահովութեան և արդարութեան մի րէժիմի ներքոյ։

ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՉԻ ՀՐԱՄԱՆԸ

(Պաշտօնական)

—

Պետերբուրգ, 3 փետր.

Ֆինանսների նախկին մինիստր ստատս-սեկրէտար կոմս Կոկօվցէվը ինձ յղած նամակով հաղորդում է՝ առ ի ծանուցանել ֆինանսների մինիստրութեանը՝ Բարձրագոյն սաորև կարգադրութիւնը.

«Նորին Կայսերական Մեծութիւնը, համաձայն իմ վերջին ամենահպատակ զեկուցագրի, այս տարվայ յունվարի 31-ին բարեհաճեց, ի կատարումն իմ խնդրքի՝ ինձ իմ պաշտօնից արձակելու առիթով, կանգ առնել ողորմած ուշադրութեամբ իմ աշխատանքների վրա, վերաբերեալ ֆինանսների մինիստրութեան կառավարութեանը յընթացս իմ՝ իբրև ֆինանսների մինիստրի բովանդակ պաշտօնավարութեան։ Ընդ սմին Թագաւոր Կայսրը ամենաողորմածաբար մատնանշեց, որ շնորհելով ինձ ռուսական պետութեան կոմսի աստիճան, Նորին Մեծութիւնը կամենում էր ոչ միայն պարգևատրել ինձ ֆինանսական վարչութեան շրջանում ձեռք բերված աջողութիւնների համար, որոնք իրանց գնահատութիւնը գտան յանուն իմ տրված ներկայ տարվայ յունվ. 30-ի ամենաողորմած հրովարտակի մէջ, այլ և ցոյց տալ հէնց դրանով Իր՝ Միապետի բարեացակամութեան նշանը ամբողջ ֆինանսական վարչութեանը և նրա բոլոր պաշտօնեաներին, սկսած իմ մերձաւոր աշխատակիցներից և աւարտած կենտրոնի և տեղերի ստորին պաշտօնեաներով, որոնց անձնուէր, ազնիւ ու գիտակցական աշխատանքով միշտ ուժեղ է եղել ֆինանսների մինիստրութիւնը։ Իմ երկարամեայ փորձառութեան շնորհիւ գիտակցելով Նորին Մեծութեան արած ցուցումի խորին ճշմարտութիւնը, վասն զի ինձ առաւել յայտնի է, որ ֆինանսների մինիստրութիւնը ղեկավարելու երկար տարիներում իմ աջողութիւնը ես ամբողջովին պարտական եմ իմ բոլոր աւագ ու կրտսեր ծառայակիցների համերաշխ գործակցութեանը, և գիտենալով, թէ ինչպիսի՝ ուրախութիւն է արձագանգելու նրանց սրտերում Գահի բարձունքից ուղղված գովասանքի խօսքերը բարձր յատկութիւնների ու հաւատարիմ ծառայութեան մասին և թէ նոր ոյժերի ու եռանդի նոր աղբիւր կը քաղեն նրանք յիշեալ գովասանական խօսքերից յետագայ աշխատանքի համար, ես ամենահպատակօրէն միջնորդեցի Թոյլատրել յայտարարել այս մասին ձեր գերազանցութեան խնամքին յանձնված մինիստրութեանը։ Իմ միջնորդութիւնը Բարձրագոյնս յարգվեց։ Բարձրագոյն այդօրինակ կամքի մասին պատիւ ունեմ հաղորդել ձերդ գերազանցութեան ի պատշաճ կատարումն»։

Յայտարարելով վերոյիշեալի մասին Բարձրագոյնս ինձ վստահացված մինիստրութեան պաշտօնեաներին, ես բաղձաւոր եմ, որ, ստանձնելով այս մինիստրութեան կառավարչի պաշտօնը, կարող եմ շնորհաւորել իմ աշխատակիցներին այն ամենաողորմած գնահատութեան համար, որին արժանացաւ նրանց գործունէութիւնը Գահի բարձունքից։

Ֆինանսների մինիստրութեան
կառավարիչ Պ. Բարկ

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
4 փետրվարի

Ցարսկօյէ Սէլօ.—Թագաւոր Կայսրը ունկընդրութեան ընդունեց ֆրանսիական նոր դեսպան Պալէօլօգին։

Պետերբուրգ.—Կարլսրուհէ մեկնեց Թագաւոր Կայսրի կողմից ներկայ գտնվելու համար Բադէնի պրինցուհու թաղմանը Մեծ Իշխան Գէորգի Միխայլովիչը։

Բերլին.—Կայսրը մեկնում է Կարլսրուհէ՝ Բադէնի պրինցուհի Մարիամի թաղմանը ներկայ գտնվելու համար։

Պետերբուրգ.—Պետական Դուման ընդունեց՝ տպագրութեան միջազգային ցուցահանդէսի ռուսական բաժնի ծախսերի համար գանձարանից 125,000 ր. յատկացնելու օրինագիծը։

Պետերբուրգ.—Կառավարական աղբիւրներից մանր վարկի կարիքներին յատկացված գումարը առ 15-ն յունվարի 1914 թ. հասաւ 232,432,200 ր.։

Կ. Պօլիս.—«Թանինը» հաղորդում է, որ քանի որ բանակցութիւնները Լօնդօնում վերջացել են, Հակկը-փաշան շուտով կը մեկնի այնտեղից Պետերբուրգ։

Բերլին.—Տեղական ոստիկանական բժիշկ Դրեյվը կայսերական սանիտարական վարչութեանը ներկայացրեց մի զեկուցում, որով նա, ի նկատի ունենալով կեանքի և առողջութեան վտանգը, պահանջում է օրինական ընթացքով արգելել «606» պրեպարատի գործածութիւնը։

Ստոկհոլմ.—Ստաֆֆի կաբինէտի հրաժարականը ընդունվեց։ Նոր մինիստրութեան կազմը հետևեալն է. մինիստր-նախագահ և զինւ. մինիստր՝ ֆօն-Գամարշէլ, արտաքին գործերի մինիստր՝ Վալէնբէրգ, ծովային մինիստր՝ նախկին պատգամաւոր Բրօստէրմ։ Բնորոշ է այն, որ զինուորական և ծովային մինիստրները քաղաքացիական անձերից են։ Նոր մինիստրութիւնը բաղկացած է փորձառու, բայց և չափաւոր մարդկանցից և հանդիսանում է բացառապէս պետական պաշտպանութեան մինիստրութիւն։

Բրիւսէլ.—Թագաւորը ձիով զբօսանք կատարելիս անտառում ընկաւ ձիուց և կոտրեց ձախ ձեռքը։

Պրագա.—Պատգամաւոր Կլօֆաչը իր գումարած քաղաքական ժողովում ընդգծեց, որ պատերազմի և ռուսների ներս խուժելու լուրերը հանդիսանում են դիտաւորեալ ստեր՝ հասարակական շրջանների նպաստաւոր տրամադրութիւն ստեղծելու նպատակով։

Լօնդօն.—Բելգրադից հաղորդում են, որ անցած գիշերը ուժեղ հրաձգութեան ձայն լսվեց, որ ազգաբնակութեանը խիստ յուզեց։ Առաւօտեան պարզվեց, որ հրաձգութիւնը արձակվել է ռուսական մի հին թընդանօթից, որ գերվել է Ղրիմի պատերազմի ժամանակ։ Նրա մօտ գտնված է մի ծրար, սուֆրաժիստուհիների թռուցիկներով։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
4 փետրվարի

Սօֆիա.—Ֆէրդինանդ արքայն իր հաւատարմագրերը յանձնեց սերբիական դեսպան Զօլականտիչը, որ իր ճառի մէջ մատնանշեց, թէ ինքը յանձնարարութիւն ունի վերականգնել ու զարգացնել բարի յարաբերութիւնները Բուլգարիայի և Սերբիայի միջև։ Թագաւորը պատասխանեց նոյնպէս ճառով, որով շնորհակալութիւն յայտնեց արտայայտված մտադրութիւնների համար և խոստացաւ աջակցել այդ խնդրի իրականացման համար։

Բէլգրադ.—Թագաւորը հանդիսաւոր ունկընդրութեան ընդունեց մինիստր-նախագահ Պաշիչի ներկայութեամբ բուլգարական նոր դեսպան Չապրիշնիկօվին։ Թագաւորը և դեսպանը իրանց ճառերի մէջ մատնանշեցին դիւանագիտական յարաբերութիւնների վերականգնման բարի հետևանքների վրա։

Աթէնք.—Թրակիայի հինգ յունական համայնքների ներկայացուցիչները դիմեցին Թագաւորին՝ խնդրելով դիմել մեծ պետութիւններին՝ դադարեցնելու այն ճնշումներն ու նեղութիւնները, որոնց ենթարկվում են յոյները բուլգար իշխանութիւնների կողմից։

Կ. Պօլիս.—Մեծ պետութիւններին ուղղած պատասխան յայտագրի մէջ Բ. Դուռն ասում է, որ Յունաստանի կողմից գրաւված կղզիների վիճակը յանձնելով մեծ պետութիւններին ու քանիցս անգամ մատնանշելով այս այնչափ լուրջ հանգամանքները, որոնք անհրաժեշտ են դարձնում Թիւրքիայի համար իր տիրապետութեան տակ ունենալ այն կղզիները, որոնք նեղուցներին մօտ են գտնվում, ու նաև այն, որոնք օսմանեան կայսրութեան ասիական տիրապետութիւնների անքակտելի մասն են կազմում, ինքը, Բ. Դուռը, տոգորված էր այն խոր հաւատով, որ մեծ պետութիւնները կօգտվեն իրանց տրված լիազօրութիւններից, այնպէս որ կղզիների խնդիրը լուծված լինի միանգամայն համապատասխան վիճող կողմերի ճշգրտօրէն ըմբռնված շահերին։ Այդ պատճառով՝ Բ. Դուռը ցաւով տեղեակ եղաւ այն բանին, որ մեծ պետութիւնները բաւականաչափ ի նկատի չեն առել օսմանեան կայսրութեան կենսական շահերը ու հետևաբար չեն լուծել խնդիրն այնպէս, որ առնված լինի լուրջ առարկութիւնների առաջը։ Ի տեղեկութիւն առնելով մեծ պետութիւնների այն որոշումը, որը վերաբերում է Իմբրոս, Տենեդոս ու Կաստելանօ-Րիզօ կղզիների վերադարձմանը Թիւրքիային, Բ. Դուռը, ըմբռնելով իր գերագոյն պարտքն ու գնահատելով խաղաղութեան բարիքների բարձր նշանակութիւնը, կը լարի իր բոլոր ջանքերը, որ գնահատվեն վերջապէս իր արդարացի օրինաւոր ձգտումները։

Բեռլին.—Րէյխս-կանցլէրը ընդունեց պրինց Վիդին, որ այսօր մեկնում է Լօնդօն, որտեղից կը վերադառնայ Պարիզի վրայով։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

✦ Ատրպատականի քաղաքներում՝ Նէջէֆում ապրող գլխաւոր մուջթեհիդի կողմից գրութիւններ են ստացվել, որով նա ասում է, թէ սահմանադրութիւնը հակառակ է Ղուրանին, և յայտնում է, որ ոչ մի մասնակցութիւն ցոյց չը տան մէջլիսի ընտրութիւններին։ Մօլլաներին հրահանգված է այդ մասին ծանուցել հաւատացեալներին մզկիթներում։

✦ Ուրմիա է գնացել Թաւրիզի ռուսաց հիւպատոսարանի քարտուղար Պ. Պ. Վվեդենսկին հիւպատոսի պաշտօնով։ Որպէս տեղական կարիքներին և ռուսական գաղութի գործերին ծանօթ անձնաւորութիւն, սպասվում է, որ նա մի շարք անյետաձգելի գործեր կարգի կը դնի։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍ-ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ 10-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ *)

II

Ճապոնիան, խորապէս գիտակցելով որ առանց պատերազմի անհնար է որևէ համաձայնութեան գալ Ռուսաստանի հետ Հեռաւոր Արևելքի վերաբերմամբ, օգտվեց անմիջական առիթներից և ետ կանչեց իր դեսպանին Պետերբուրգից։ Անմիջական առիթներ էին՝ մանջուրական պայմանագրի խախտումը, որի մի կէտի զօրութեամբ Ռուսաստանը պէտք է բանար մանջուրական երկու նաւահանգիստներ արտասահմանեան առևտրի համար, և Եալու գետը շըրջապատող թանգարժէք անտառներում սենատորներ՝ Բեզոբրազովի, Աբազայի և այլոց առևտրական ձեռնարկութիւնները։

Ճապոնական դեսպան Կուրինօ 1904 թ. յունվարի 24-ին, ցերեկվայ ժամը 4-ին պահանջեց իր հաւատարմաթղթերը և մեկնեց Պետերբուրգից, երբև նշան երկու պետութիւնների յարաբերութիւնների խզման։ Երկու օր անց, յունվարի 26-ին, գիշերվայ ժամը 11-ին ճապոնական նաւատորմիղը իր յարձակմամբ սկսեց պատերազմական գործողութիւնները։

Այն ժամանակ շատ խօսվեց ու գրվեց այն բանի մասին, թէ Ճապոնիան նախ պէտք է պատերազմ պաշտօնապէս հրատարակէր հակառակորդին և ապա սկսէր պատերազմական գործողութիւնները, որ այդ նախայարձակման քայլը խարդախութիւն էր և այլն։

Սակայն այդպիսի միջազգային որոշ ու ճշգրիտ օրէնք գոյութիւն չունի պատերազմի յայտարարութեան մասին, իսկ անցեալ պատերազմների գրեթէ կէսը սկսվել են առանց պաշտօնական դիմումի ու յայտարարութեան հակառակորդին։ Ճապոնիան էլ գերադասեց վերջին ձևը, օգտվելով միջազգային օրէնքի անորոշութիւնից և անցեալի օրինակներից։

Սկսվեց պատերազմը, որ տևեց մէկ տարի և մի քանի ամիս։ Աւելորդ համարելով տալ պատերազմական գործողութիւնների և մեծ ճակատամարտերի նկարագրութիւնները, այսքանն ասենք, որ պատերազմող կողմերի զօրքերը թւով գրեթէ հաւասար, մի քանի դէպքերում մինչև իսկ ճապոնականը աւելի քիչ, ընկած զինուորների թիւն էլ երկու կողմերից գրեթէ նոյնպէս հաւասար, սակայն աջողութիւնը և յաղթութիւնը բաժին ընկաւ փոքր Ճապոնիային, իսկ պարտութիւնն և նահանջը հսկայ Ռուսաստանին։

Ինչո՞ւ։

Ահա այս հարցին պատասխան տալն է ամենից կարևոր և հետաքրքրական՝ գոնէ ապագայում խուսափելու դոյնանման աղէտաբեր պատահարներից։

Ամեն մի պատերազմ համարվում է մի տեսակ հարցաքննութիւն պատերազմող կողմերի համար։ Սկզբունքային տեսակէտից չը շօշափելով խնդիրը, թէ որքան նպատակայարմար է պատերազմը համարել մի միջոց մի ազգի քաղաքակրթութեան աստիճանը որոշելու համար, մենք ի նկատի ենք առնում կատարված իրողութիւնը, այսինքն երբ պատերազմը տեղի է ունենում, իսկապէս շատ ցայտուն կերպով երևան է գալիս այն, թէ ի՛նչ աշխատանք է կատարել մի ժողովուրդ կուլտուրական ասպարէզի վրա իր գոյութեան նպատակը ի ցոյց հանելու և զէնքի ոյժով պաշտպանելու համար։

Ռուս-ճապոնական պատերազմը մի հարցաքննութիւն էր, այն էլ մի հազուագիւտ, վերին աստիճանի ծանր ու դժուար և իր տեսակով էլ եզակի։

Այդ հարցաքննութեան հանդէս եկաւ 35-ամեայ՝ բառի իսկական իմաստով սահմանադրական ու եւրոպական գիտութիւնն ու լոյսն առած մոնղոլական մի լուսամիտ կառավարութիւն համերաշխ ու ամեն բանում իր ժողովրդի հետ նախօրօք համաձայնութեան եկած՝ մի կողմից և ռուսական բիւրոկրատ, ժողովրդի ձայնին նշանակութիւն չը տուող և ամեն մի պետական խնդիր լուծող զուտ չինօվնիկական տեսակէտից ռէակցիօն կառավարութիւն՝ միւս կողմից։

Հետևանքը զարհուրելի եղաւ ռուսական բիւրոկրատ կառավարութեան համար. նախ պարտութիւն պատերազմի դաշտում և ապա յեղափոխութիւն, երբև ծայրագոյն ցասումն ոտնահար եղած ժողովրդի իրաւունքի ընդդէմ բիւրոկրատ կառավարութեան։

Որչափ մեծ ու անսպասելի էր ամենքի համար ճապոնական ազգի նորածիլ քաղաքակրթութեան ոյժն ու պատրաստականութիւնը կռւելու հայրենիքի պաշտպանութեան համար, նոյնչափ անսահման զարմանք ու ապշանք պատճառեց ամենքին ռուս չինօվնիկ կառավարութեան անպատրաստականութիւնն ու թուլութիւնը պետական շահերի պաշտպանութեան գործում։ Ճապոնական ազգը խորապէս գիտակցում էր, թէ ինչու է պատերազմում, ու այդ գիտակցութիւնը մարմնացած էր, երբև գաղափար, ճապոնական զօրքի մէջ, որի կատարած յաղթութիւնները ապշեցրին մարդկութեան, իսկ ռուս ժողովուրդը միանգամայն անտարբեր՝ չէր էլ ըմբռնում պատերազմի շարժառիթը, համարելով այդ, ինչպէս և ամեն մի պետական այլ քայլ, չինօվնիկ կառավարութեան գործ ու իրան չը վերաբերող, որովհետև այդպէս էր ժողովրդին դաստիարակում այդ կառավարութիւնը. հետևանք՝ ռուս զինւորը ամիսներով երկաթուղու վագոնի մէջ նստած, պատերազմի վայրը ուղևորվելիս, հեռաւոր և իրան ամեն բանով անծանօթ մի երկիր, զարմանքով հարցնում էր, թէ ինչո՞ւ պէտք են իրանց այդ հեռաւոր երկիրները, քանի որ իրանց մօտ այդքան շատ հող կայ։ Ռուս զինւորի համար այդ պատերազմը ոչ մի գաղափարական բան չէր ներկայացնում, մինչդեռ վերջին 1878 թւականի ռուս-թիւրքական պատերազմի ժամանակ ռուս զինւորը գիտէր, որ գնում է պատերազմի դաշտը ազատագրելու քրիստոնեայ եղբայր սլաւօններին մահմեդական դաժան լծից։

Այսպէս ուրեմն մի կողմից ռուս ժողովուրդը ամենևին ոչ գիտակցում էր և ոչ էլ ըմբռնում ռուս-ճապոնական պատերազմի նպատակը և անհրաժեշտութիւնը և դրա հետևանք՝ լոկ ձևական վերաբերմունք ու աւելի անտարբերութիւն բիւրոկրատ կառավարութեան ձեռնարկութեան, իսկ միւս կողմից՝ ճապոն ժողովուրդը այդ պատերազմը համարեց իր կենսական ու մահվան խնդիրը և բուռն հայրենասիրական ոգևորութեամբ նետվեց պատերազմ, իր առաջնորդ ունենալով մեծ վերանորոգիչ միկադօ Մուցուխիտօյին։

Երբ մի ինտելիգենտ ճապոնացու ասացին պատերազմից առաջ, թէ «դժուար թէ դուք յաղթող լինէք այդ անհաւասար հսկայական ընդհարման մէջ», նա պատասխանեց. «Բայց մենք պէտք է յաղթենք, և այդ վճռել ենք»։ Այս կարելի է համարել ամբողջ ճապոն ժողովրդի պատասխան, որի լուսաբանութիւնը, թէ ինչ միջոցների ձեռնարկեց այդ ազգը, որ պէտք է անպատճառ յաղթէ, կը տանք հետևեալ անգամ։

Ս. Նազարէթեան

*) Տես «Մշակ» № 24.

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ԿՕԿՕՎՑԵՎԻ ՄԱՍԻՆ

Առաջ ենք բերում մայրաքաղաքի ռուսական մամուլի կարծիքը Կօկօվցեվի հեռանալու և մինիստրների խորհրդում տեղի ունեցած փոփոխութիւնների մասին։

«Рус. Сл.»-ն գրում է. «Գորեմիկինի նշանակումով չքանում են սահմանադրութեան վերջին թափանցիկ դոները, որին խորհրդաւորում էր Կօկօվցեվը։ Հէնց Գորեմիկինի նշանակման փաստը բաց է անում ներքին բարդ յեղաշրջումների պատկերը, որը այժմ կատարում է բիւրոկրատական մեքենան։ Գորեմիկինը՝ Ա. Վ. Կրիվօշէինի առաջադրած մարդն է, և իրերի դրութեան պարզաբանութիւնը պէտք է որոնել Ա. Վ. Կրիվօշէինի մէջ»։

«Речь»-ը գրում է. «Իսկական մարգարէ հանդիսացաւ իր հայրենիքում դարձեալ իշխ. Մեշչերսկին։ Իրագործվեց այն կոմբինացիան, որ մի շաբաթ առաջ նա արտայայտեց, այն՝ որ մինիստրների խորհրդի նախագահ ընտրվեց Ի. Լ. Գորեմիկին, իսկ ֆինանսների մինիստր՝ Պ. Լ. Բարկ։ Վերջինիս նշանակումից յետոյ իշխ. Մեշչերսկին «Гражданинъ»-ում մերկացումներ տպեց նրա՝ Վոլժսկո-Կամսկի բանկում ունեցած գործունէութեան մասին»։

«День»-ը Կօկօվցեվի հրաժարման մէջ տեսնում է ռէակցիայի յաղթանակ։ «Ցամենայն դէպս,—գրում է նա,—հէնց Կօկօվցեվի հրաժարումը մի աւելորդ յաղթանակ է ռէակցիայի։ Այդ հրաժարումը ուրախութիւն է մութ ոյժերի և ռէակցիայով ներշնչված մարդկանց համար։ Այդ հրաժարումը նորից սուր կերպով ընդգծում է, թէ ներքին քաղաքականութեան մէջ դեռևս մեծ դեր են խաղում այն տարրերը, որոնք դուրս են կանգնած ոչ միայն հասարակական կոնտրոլի շրջանից, այլև հասարակական տեսողութեան շրջափակից»։

«Новое Время»-ն ուրախութեամբ ընդգծում է, որ տեղի է ունենում հիմնական բարեփոխութիւնների նոր շրջան։ «Պատմութիւնը Կօկօվցեվի յաջորդի ուսերին մեծ և ծանր պարտականութիւն է դնում, երկրի ֆինանսական գործը կառավարելու վերաբերմամբ։ Նրան է մնում բարեկարգել մեր ֆինանսական և տնտեսական քաղաքականութիւնը՝ ազգային-պետական ուղղութեամբ. Նրան է մնում պետական վարկը ազգայնացնելը և հրէական բանկերի հակառակ միջնորդութեան հեռացումը, վարկը աշխատաւոր մասսաներին մատչելի դարձնելը, հացի առևտուրը օտարացեղ պարազիտների ձեռքից առնելը, կօօպերատիվ ընկ. լայն տարածմանը վարկ տալը, ռուս գնորդին կողոպտիչ սինդիկատների շահագործումից պաշտպանելը. Նրան է մնում երկրի բնական հարստութիւնը օտարների ձեռքը ընկնելու դէմ կռւելը և ազգային նախաձեռնութիւնների տարածմանը վարկ տալը... Մօտենում է հիմնական բարեկարգութիւնների շրջանը։ Հաւատանք լաւ ապագային։ Աստուծու օգնութիւնը Կայսրին, ժողովրդի ընտրեալներին և նրանց, որոնց Կայսրը կոչել է գալիք մեծ գործի մէջ»։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Յովհ. Ադամեանի թաղումը

Բագու, 31 յունվարի

Ամսիս 26-ին Բագուի հին գերեզմանատանը հողին յանձնվեց Յովհ. Դաւ. Ադամեանի մարմինը։

Հանգուցեալը հայ հասարակութեան մէջ և բուրժուաների շրջանում աչքի էր ընկնում իբրև անարատ հայ բառիս բուն իմաստով։ Նրա հանգիստ բնաւորութիւնը և լըջմիտ դատողութիւնը դէպի իրան էին գրաւել սէր ու յարգանք նաև հակառակ դասակարգի մէջ, և սկսած իր նաւթահանքի ամենաստորին բանւորից մինչև կառավարիչը՝ որդիական-եղբայրական անկեղծութեամբ էր խօսում հետը։ Եւ հէնց այդ էր, որ սկսած երկաթուղու կայարանից մինչև ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին և ապա մինչև գերեզմանատուն խուռն բազմութիւն էր մասնակցում յուղարկաւորութեան ամեն դասակարգից։

Հանգուցեալին յարգողներից շատերը, կամ այդպէս ասած անհամեմատ մեծամասնութիւնը փոխանակ պսակի՝ 4000 ր. ժողովեց եկեղ.-ծխ. դպրոցի չքաւոր աշակերտների օգտին, որի %-ից պիտի օգտվեն։

Թաղման օրվայ յիշատակին՝ հանգուցեալի ընտանիքը 300 ր. տուեց Մարդ. Ընկ., որ պէտք է չքաւոր ընտանիքներին ճաշ տրվի։

Իսկ հասարակական ակումբի վարչութիւնը 100 րուբլի նուիրեց նոյն ուսումնարանին, որի հոգաբարձուն էր։

Լսեցինք, որ հանգուցեալի կտակը եղբայրները իրանց եղբօր յիշատակը յաւերժացնելու նպատակով՝ աչքի ընկնող բարեգործութիւն են ուզում անել։

Ս. Գարագաշ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Առաջիկայ շաբաթ օրը նշանակված է Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան աշխատակից-անդամների փակ նիստը, լսելու փիլիսոփայութեան դոկտոր Մինաս Խաստիկեանի զեկուցումը՝ «Ցունական փիլիսոփայութիւնը Հին Հայաստանում» նիւթի մասին։ Նիստին կարող են ներկայ լինել և Ընկերութեան միւս անդամները, եթէ հետաքրքրվում են այս զուտ մասնագիտական նիւթով։

◆ Ոստիկանութիւնը գրաւեց «Կովկասի Լրաբեր» թերթի փետրվարի 4-ի համարները։

◆ Թիֆլիս են եկել Ցարիցինի քաղաքագլուխը և Ցարիցինի բօրսայի կոմիտէի ներկայացուցիչը միջնորդութիւն յարուցելու փոխարքայի առաջ, որպէսզի փոխարքան նոր երկաթուղագծեր կառուցանող յանձնաժողովի քննութեան հարց դարձնի և Կովկասի լեռնաշղթայից երկաթուղի անցկացնելու հարցը։

◆ Այսօր, փետրվարի 6-ին, նշանակված է մելիօրատիվ համագումար կազմակերպող կօմիտէի նիստը, որտեղ ընթացիկ հարցերի քննութեան հետ միասին կայանալու է և կօմիտէի նախագահի ընտրութիւնը։

◆ Քաղաքային անշարժ կայքերի համար գնահատողներ են ընտրված Ա. Մ. Բաղդասարեան-Բուդաղեան և Գ. Մ. Մեհրաբեան։

◆ Թիֆլիսում վախճանվեց Ներսիսեան դպրոցի նկարչութեան ուսուցիչ Յ. Շամշինեանը։ Անցեալ տարի հանգուցեալը տօնեց իր մանկավարժական գործունէութեան 25-ամեայ յոբելեանը։ Նա նկարչութեան դաս էր տալիս նաև 3-րդ և 5-րդ արական գիմնազիաներում։ Հանգուցեալը ունի մի շարք նկարներ, որոնցից ամենայաջողը համարվում է «Բէյպօրա»։ Նա եղել է նոյնպէս Ներսիսեան ծխական օրիորդաց դպրոցի հոգաբարձու և, որպէս մանկավարժ, մեծ ներգործութիւն է ունեցել դպրոցի առաջադիմութեան գործում։

◆ Այսօր Հալաբարի ակումբը տեղափոխվում է իր նոր բնակարանը, Կախետինսկայա փող. № 1 տունը։

◆ Մոսկվայից մեզ գրում են. «Ներկայ փետրվարի 13-ին, Վարդանանց տօնի օրը, այստեղ տեղի կունենայ երաժշտագէտ Եղիշէ Բաղդասարեանի ջանքերով 1909 թ. հիմնված Մոսկվայի Հայկական Երգեցիկ Խմբի ներկայ սէզօնի առաջին համերգը։ Խումբը իր հիմնարկութեան օրից մինչև այժմ տուել է 13 համերգ և մասնակցել է բարեգործ. նպատակով կազմված մի քանի երեկոյթների։ Խումբը բաղկացած է 55 հոգի երկսեռ անձերից։ Իրան ղեկավար ունենալով երաժշտական արուեստին նուիրված և անդուլ աշխատանք գործադրող մի այնպիսի անձն՝ որպիսին Ե. Բաղդասարեանն է, խումբը իր բոլոր համերգների ժամանակ էլ թողել է ունկնդիր հասարակութեան վրա նպաստաւոր տպաւորութիւն։ Ցուսալի է, որ փետրվարի 13-ի համերգին ևս կաշխատէ Մոսկվայի հայ գաղութը իր ներկայութեամբ խրախուսել այդօրինակ մի գեղարուեստական-երաժշտական խմբի գոյութիւնը»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ ԱՐ.

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՆԻՍՏԸ

Շաբաթ, փետրվարի 1-ին կայացաւ Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան հրապարակային նիստը նոյն Ընկերութեան գրադարան-թանգարանի դահլիճում։

Նախ Ե. Լալայեան խնդրեց ժողովականներին ոտի կանգնելով յարգել նախորդ օրը վախճանված՝ ուսուցչական և գրական ասպարէզում յայտնի Աբիսողոմ Յովհաննիսեանի յիշատակը և բարեմաղթեց, որ հայ ազգը կուլտուրապէս այնքան բարձրանայ, որ այլ ևս թոյլ չը տայ իր բազմերախտ մշակներին անկեղանոցներում փակել իրանց վաստակաբեկ աչքերը։

Ապա փիլիսոփայութեան դոկտոր Հայկ Յովհաննիսեանը շատ գեղեցիկ կերպով խօսեց հայ պատմագիրների պատմա-փիլիսոփայական աշխարհահայեացքի մասին։

Դասախօսն ամենից առաջ որոշեց, թէ ինչ է առհասարակ պատմագիտութիւնը, ինչ նպատակներ ունի նա և թէ զարգացման ինչպիսի աստիճաններով է անցել նա դիւցազներգութիւնից մինչև ներկայիս շատ աւելի լայն տենդէնցներ ունեցող և ամեն ինչ ընդգրկող քաղաքակրթական պատմագրութիւնը, որպէսզի դրանով ունկնդիրներին աւելի շօշափելի կացուցանէ, թէ զարգացման այդ աստիճաններից որին է համապատասխանում հայկական պատմագրութիւնը։

Երեք գլխաւոր աստիճաններ տարբերեց նա պատմագրութեան զարգացման մէջ՝ իրանց ուրոյն գծերով՝ թէ նիւթի և թէ արտայայտութեան ձևերի տեսակէտից։ Դրանք են՝ պատմողական, ուսուցողական-դաստիարակչական (pragmatique) և գիտական (génétique) պատմագրութիւնները։ Դրանցից առաջնի արտայայտութեան ձևերն են՝ դիւցազներգութիւնը, վէպը, ծննդաբանութիւնը, տարեգրութիւնն ու ժամանակագրութիւնը. երկրորդի մէջ մտնում են կենսագրութիւնն և յիշատակարանները. իսկ երրորդի մէջ՝ ժամանակակից պատմագրութիւնը։

Գալով հայ պատմագրութեան, պ. դասախօսն ասաց, որ նա էլ արդիւնք է մեր ոսկեդարեան մեծ մտաւոր շարժման և կանգնած է զարգացման ուսուցողական-դաստիարակչական աստիճանի վրա, այսինքն՝ այն բարձրութեան, որի վրա կանգնած էր և ժամանակակից յունական կամ աւելի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

IX*)

Այսօր ոչ ոք չէ հերքում, որ տուբերկուլօզը մանկական հասակում շատ յաճախ է երևում։ Ցայտնի պրոֆ. Լանդուզին այս հարցը պարզել է իր գիտական հետազօտութիւններով և եկել այն եզրակացութեան, որ նորածինների մահացութեան ամենագլխաւոր պատճառը պէտք է տուբերկուլօզի մէջ փնտռել։

Սակայն գիտնականները դեռ ևս մի որոշակի համաձայնութեան չեն եկել, թէ ինչ եղանակով է կատարվում սաղմի այս միջարգանդային վարակումը։ Արդեօք հիւանդութեան սե՞րմն է փոխադրվում, թէ, ինչպէս ենթադրում և պնդում են մի շարք գիտնականներ, միայն հողն է, տրամադրութիւնն է ծնողներից անցնում սաղմին։ Այլ խօսքերով երեխան ծնվում է կամ արդէն տուբերկուլօզաւոր, կամ թէ տուբերկուլօզին միայն տրամադիր, հակամէտ։

Ինչպէս ժառանգական սիֆիլիսի, այնպէս էլ ժառանգական տուբերկուլօզի ուսումնասիրողներն ենթադրում են, որ այս հիւանդութեան սաղմը կարող է ժամանակաւորապէս՝ այսպէս ասած՝ ննջել, իսկական չարագործի նման թաքնվել մարմնակազմի որևէ անկիւնում, օրինակ՝ ոսկորների կամ ուղեղի մէջ և մի քանի տարուց յետոյ մի որևէ անակնկալ նպաստաւոր դէպքում արթնանալ և սկսել իր չարաբաստիկ քայքայումները։ Առօրեայ փորձը մեզ ցոյց է տալիս, որ երեխան վայր ընկնելուց մի որևէ ըստ արտաքինի աննշան հարուած է ստանում և դա արդէն բաւական է լինում, որ նրա հիւանդոտ հակամէտութիւն ունեցող մարմնի մէջ թաքնված տուբերկուլօզը երևան գայ իր ապագայ բոլոր սխրագործութիւնները կատարելու համար։

Ուշ արտայայտվող ժառանգական տուբերկուլօզը այսպիսի դէպքերում, գիտնականների ասելով, համարեա միշտ սկսվում է ոսկորների կամ յօդերի զանազան բորբոքումների արտայայտութիւններով։ Այս հետազօտութիւնների հիմքը պէտք է որոնել այն քննութիւնների մէջ, որոնք ցոյց են տալիս, թէ սաղմի գործարանները—ժառանգական այս հիւանդութիւնների դէպքում—պարունակում են իրանց մէջ դրանց մանրէները։

Ուրեմն մանրէի՝ Կօխի բացիլի փոխանցումը մի հաստատված փաստ է։ Բնածին տուբերկուլօզը գոյութիւն ունի, միայն թէ բարեբաղդաբար բացառիկ դէպքերում է պատահում, տեղի ունենում։

Փոխադրվում է տուբերկուլօզի տրամադրութիւնը, հակամէտութիւնը։ Սա անհերքելի մի փաստ է։ Երեխան աշխարհ է գալիս, իր մէջ պարունակելով արդէն մի հիւանդոտ սնունդ, որը—նայած շրջապատող հանգամանքներին—կարտայայտվի կամ աւշութեամբ, կամ խուլախտով, կամ թէ սակաւարիւնութիւնով։ Ահա սրանք էլ կը տան այդպիսի մանկան այս դաժան հիւանդութեան մի որոշաքնոյթ հակամէտութիւն։

Եւ այսպիսի տուբերկուլօզաւոր երեխաները ժառանգական սիֆիլիսով աշխարհ եկածներից հազիւ թէ աւելի բաղդաւոր համարվեն։ Սրանց վատակազմութիւնների ամփոփավայրը կուրծքն է։ Սերող-ծնողների շնչառութեան գործարանների հիւանդութիւնները, կարծես թէ, ուղղակի արտացոլված են մանկան կուրծքի վրա և արգելք են հանդիսանում սրա թոքերի բնական լաւ զարգացմանը։

Ինչպէս այդպիսի երեխայի թոքերի շնչառութեան ընդունակութիւնը նորմալից շատ աւելի թոյլ է և ի հարկէ թոքերի յիշածս թուլակազմութիւնից է, որ կուրծքն էլ վատ է զարգանում. Նա նեղ է, տափակ, ուսոսկրները ցայտուն, շնչառական մկանունքները միանգամայն թոյլ։ Բացի սրանից առհասարակ հիւանդոտ ծնողներից ծագում ունեցող երեխաների նման՝ տուբերկուլօզ ժառանգած երեխաների ատամներն էլ ուշ են երևում. ոսկրացումը կատարվում է անբաւարար չափով։ Այսպիսի երեխաներ շատ յաճախ են ներկայացնում մտաղանդամանութիւն, ունենում են սեռական գործարանների դանդաղ զարգացում, արեան շրջանի գործարանների, մանաւանդ և մանաւորապէս աորտայի զարգացման, թէ դանդաղութիւն և թէ թերութիւն։ Աօրտայի վատ զարգանալուցն է, որ գլխաւորապէս առաջանում է արեան սակաւութիւն, այսպէս անուանված քլօրօզ հիւանդութիւնը։

* *

Վերը յիշածս օրինակները բաւական են ցոյց տալու համար, որ ծնողների վարակումները դրոշմում են երեխայի խորշիկների վրա մի որոշաքնոյթ սնունդ և նրա մարմնակազմի հիւթերին տալիս են բոլորովին բացառիկ մի բաղադրութիւն։ Ահա այստեղ է գտնվում տրամադրութիւնների, հակամէտութեան ծագման աղբիւրը, նաև ընտանեկան ախտագերծութեան սկզբնապատճառը։

Մի կողմը թողնելով տուբերկուլօզը, պէտք է յիշատակել մի շատ ուշագրաւ երևոյթ, այն է՝ որ վարակիչ հիւանդութիւններից մի քանիսը կարծես թէ իրանց սիրած ընտանիքներն ունեն, որոնց նրանք շատ յաճախակի են այցելում։ Օր. օձախտը (կարմիր քամին) 100-ից 13 դէպքում ուղղակի ընտանեկան հիւանդութեան կերպարանք և բնոյթ է կրում։ Երևի թէ երեխան իր ծնողներից ստանում է մի այնպիսի որոշաքնոյթ սնունդ, որից և նրա մարմնակազմը աւելի հեշտութեամբ է ենթարկվում որոշ մանրէի ազդեցութեան։

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ այս նկարագրածս երևոյթի հետ չը պէտք է շփոթել այն դէպքը, երբ երեխան, ծնունդ ստանալով մի հիւանդ ծնողից, աշխարհ է գալիս թոյլակազմ, և անընդունակ դիմադրելու նրան պատահող հէնց առաջին մանրէին։

Առաջին դէպքում տրամադրութիւնը, հակամէտութիւնը բնորոշ է, երկրորդ դէպքում տրամադրութիւնը հասարակ է, ընդհանուր բնոյթ ունեցող։

* *

Ժառանգականութիւնն ունի և իր լաւ կողմերը։

Շատ ախտագերծութիւններ բացատրվում են հէնց ժառանգականութեան ոյժով։

Առհասարակ ընդունված փաստ է, որ վարակումները սոսկալի կոտորումներ, անհամար ալան-թալաններ են անում այն վայրերի ազգաբնակութեան մէջ, ուր նրանք առաջին անգամն են մուտք գործում։ Եւ եթէ այսօր կարմրուկը և նման հիւանդութիւններն Եւրոպայում անմեղ են դարձել, դրա պատճառը պէտք է փնտռել նրանում, որ եւրոպացոց նախնիքը, այս հիւանդութիւններին դարերի ընթացքում ենթարկված լինելով, փոխադրել են իրանց այժմեան սերունդներին այն ախտագերծութիւնը, որ ժամանակի ընթացքում նրանք հետզհետէ ստացել են։ Բայց այստեղ հարցը վերաբերում է այնպիսի երևոյթների, որոնք շատ դանդաղ կերպով են զարգացել—երկար դարերի ընթացքում—և դրա համար էլ նրանց բացատրութիւնը բաւականին դժուարին է։

Այժմս դիմենք այն երևոյթներին, որ կատարվում են, երբ երկու ծնող-սերողներն՝ իրանք ձեռք են բերած լինում ախտագերծութիւն։

Բժ. Արտաշէս Շխեան

*) Տես «Մշակ» № 21.

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ Ի ՄԻՋԱԳԵՏՔ *)

(Թռուցիկ տպաւորութիւններ)

Դէյրզօրը Եփրատի ափին շինուած արաբախօս քաղաք մըն է։ Վարչութիւնը առանձնաշնորհեալ միւթէսարրֆութիւն է։ Ազգաբնակութիւնը բաղկացած է մեծ մասամբ արաբէ. կան շատ հրէաներ, ինչպէս նաև հայ-կաթոլիկներ, որոնք ունին նաև եկեղեցի մը։ Միայն մէկ փողոց մը ունի երկար և կանոնաւոր, լիւքս լամպաներով լուսաւորուած։ Նամակատունը և հեռագրատունը խուլ փողոցի մը վրայ աղտոտ խանի մը մէջ է։

Այցելեցի միւթէսարըֆին իր պաշտօնատեղին մէջ։ Տեսարանը գետի վրայ մաքուր կահաւորուած սենեակ մը։ Ցարգալից ընդունեց, բույուրուլտուն կարդաց, սիգարէթով և սուրճով հիւրասիրեց։ 50-ի մօտ, կապաբեալ հին թիւրքի տիպար մըն է։ Ո՞ւրկէ կուգանք, ինչո՞ւ այս կողմերը կը ճամբորդենք, զինք հետաքրքրող հարցումներուն պատասխանելէ վերջ՝ խօսք բացուեցաւ օսմանեան քաղաքականութեան և պատերազմին մասին։ Այստեղ տեղեկացայ, որ բուլգարները Ադրիանուպօլիսը և յոյները Եանիան առեր են։ Ցաւ յայտնեց, որ Նազըմ-փաշայի պէս օգտակար պետական մարդ մը իթթիհատականները սպաննեցին, Քեամիլ-փաշայի կաբինէտին ձեռք բերած պատուաւոր հաշտութիւնը մերժելով երկիրը այս օրուան

*) Տես «Մշակ» № 26.

ճիւղը՝ եկեղեցական քրիստոնէական պատմագրութիւնը։

Պատմագրութեան համար մի անգամ վարժուած հետաքրքրութիւնն այլ եւս չը մարեց հայերի մէջ, այլ շարունակեց նաեւ յաջորդ դարերում մնալ հայ գրականութեան գլխաւոր ճիւղերից մէկը։ Հայաստանի քաղաքական կեանքի անկայունութիւնն ու սրանից առաջացած երեւոյթներն անհետեւանք չեն անցել, այլ թողել են իրանց առանձնայատուկ ազդեցութիւնը հայի մտաւոր կեանքի վրա ընդհանրապէս և պատմագրութեան վրա մասնաւորապէս։ Ի նկատի առնելով այդ ազդեցութիւններն ու նրանց արտայայտութեան ձեւերը, հայոց պատմագրութիւնը կարելի է բաժանել երեք գլխաւոր շրջանների. ա) շրջան՝ V—VIII դարը, բ) շրջան՝ VIII—XII դարն և գ) շրջան՝ XII—XVIII դարը։ Սրանց կարելի է և ստորաբաժանել։

Առաջին շրջանի պատմիչներն են Ագաթանգեղոս, Փաւստոս Բիւզանդացի, Կորիւն, Մովսէս Խորենացի, Եղիշէ, Ղազար Փարպեցի, Յովհաննէս Մամիկոնեան և Սեբէոս։ Սրանցից Փաւստոս Բիւզանդացին և Յովհաննէս Մամիկոնեանը վիպական-ժողովրդական պատմիչներ են, մինչդեռ միւսներին կարելի է գիտական պատմիչներ ասել ժամանակի հասկացողութեամբ։ Տիրող ոգին ընդհանրապէս այն դպրոցների ոգին է, որոնց (յունական և ասորական) նրանք աշակերտել են։ Մովսէս Խորենացուց, Եղիշէից և Կորիւնից մի քանի կտորներ բերելով պ. դասախօսը պարզեց նրանց պատմափիլիսոփայական աշխարհահայեացքի և պատմական երեւոյթների պատճառաբանութեան աստուածաբանական, մարդակենտրոնական (anthropocentrique) և նպատակայարմարական (téléologique) լինելը։ Դրա հիման վրա՝ բոլոր իրերն ու երեւոյթներն Աստուծով, Աստուածնից և Աստուծոյ համար են այստեղ, մարդն է ամեն բանի կենտրոնը, Աստուծոյ խնամքի միակ առարկան և նրա գաղափարների իրագործողը, իսկ միւս բոլոր արարածներն էլ ստեղծված են որոշ նպատակի համար։ Աստուած է բոլոր իրերի ու երեւոյթների պատճառը, որոնց նա կառավարում է յաւիտենապէս նախասահմանված տիեզերական օրէնքներով։ Նա տեսնում է և ազդում։ Մարդիկ ու հրեշտակները բանական և ազատակամ էակներ են, ուստի և կարող են յիշեալ նախագծված սահմաններում ազատ շարժվել, որտեղ մի քանի հնարաւորութիւններ են նախատեսված։ Եւ որովհետեւ նրանք չեն կարողացել միշտ այդ սահմանները ճանաչել և անցել են նրանից, ուստի առաջ է եկել հակամարտութիւնը բարու և չարի, Աստուծոյ, բարի հրեշտակների և սատանաների միջեւ։ Սրանց երկու կողմն էլ աշխատում են մարդկանց մէջ իրանց համար կուսակիցներ գտնել, բայց ոչ ամեն մարդու են ընտրում նրանք, այլ նրանց, որոնք ընդունակ են իրանց անհատականութեամբ նպաստելու վերյիշեալ տիեզերական երկու սկզբունքներից իրականացնելուն երկրի վրա։ Վերջնական յաղթանակը բարունն է։ Ուրեմն պատմութիւնը մի կռիւ է բարու և չարի միջեւ, բարու վերջնական յաղթանակի գիտակցութեամբ։ Այս աշխարհահայեացքի համաձայն, թէեւ Աստուած համարվում է ամեն բանի պատճառ, ամեն բանի մէջ աստուածային նպատակներ են նկատվում, բայց նա չէ միջամտում ամեն բանի մէջ անմիջապէս, այլ կառավարում է երկնքից։ Նրա միջամտութիւնը համարվում է, որպէս կանխատեսութիւն, արդարադատութիւն և այլն. օրինակ, եթէ Տիրան թագաւորը կուրանում է պարսից Շապուհ թագաւորից, այդ բացատրվում է իբրեւ աստուածային վրէժխնդրութիւն նրա համար, որ Տիրանը սպանել էր ս. Յուսիկին և Դանիէլին։ Բայց պատահում է, որ նա անմիջապէս էլ է միջամտում հրաշքի ձեւով, օր. ս. Վրթանէսի կեանքի դէմ դաւադրութիւն կազմող 2000 մարդկանց թեւերն, իբրեւ չարութեան գործիք, կապվում են հրաշքով իրանց մէջքից։

Բայց որովհետեւ աստուածային կանխատեսութիւնն և այլ միջամտութիւնները անկարող էին բոլոր պատմական երեւոյթները բացատրել, ուստի նրանց հետ միասին հանդէս են գալիս նաեւ բնական պատճառաբանութիւններ, որոնք պայմանաւորված են իրական անհրաժեշտութեամբ և մարդկանց անհատական ընդունակութիւններով, օրինակ՝ հայ տառերի գիւտը, եթէ ներկայանում է իբրեւ մի իրական անհրաժեշտութիւն, նա գլուխ է գալիս Մեսրոպի անհատական ջանքերով և Աստուծոյ օժանդակութեամբ։ Բացի սրանցից, ինչպէս վերը յիշվեց, վերերկրեայ և ստորերկրեայ ոյժերն էլ են հանդիսանում իբրեւ պատմական երեւոյթների պատճառներ։

Իր բոլոր ասածները պատմագիրներից բերած բազմաթիւ վկայութիւններով ապացուցանելուց յետոյ, պ. դասախօսը կանգ առաւ նաեւ այս շրջանի պատմիչների արժանահաւատութեան, նրանց մեթոդի կամ պատմելու արուեստի, լեզուի և ուրիշ արտաքին պարագաների վրա և, հիմնվելով հայ և օտար գիտնականների ասածների վրա, ասաց, որ կարիք չը կայ յոռետես լինելու, քանի որ նորանոր ուսումնասիրութիւնները գալիս են նրանցից մի քանիսի խախտված վարկը նորից բարձրացնելու։

Երկրորդ շրջանի պատմիչներն էլ իրանց դարի զաւակ են։ Այս շրջանը կոչվում է արաբական, որովհետեւ մեծ մասամբ նրանց տիրապետութեան տակ է ընկնում։ Հայաստանի քաղաքական պատմութեան մէջ սա այն շրջանն է, երբ մի տեսակ ընդհանուր անապահովութիւն է տիրում ժողովրդի հոգուն։ Վարդանանց և Վահանանց պատերազմները չէին տուել ցանկացած պտուղը. մի քանի փառասէր իշխանների դաւաճան գործերը մեռցրել էին ամեն մի վստահութիւն դէպի միմեանց, քաղկեդոնական վէճերը, յունաց և պարսից նոր պատերազմները, որոնց՝ հայերն էլ, իբրեւ երկուստեք հպատակներ, պէտք է մասնակցէին, զանազան նոր աղանդները, արաբների սպառնացող ուրուականը առաջ էին բերել մի տեսակ շփոթութիւն և վհատութիւն, մի տեսակ յոռետեսութիւն դէպի կեանքը և ձգտումն դէպի տրանսցէնդէնցի աշխարհահայեացքը, միակ իրական համարվող երեւակայական աշխարհի մէջ հանգիստ գտնելու։ Եւ ահա վանքերն ու անապատները լցվում են աշխարհատեաց վանականներով ու ճգնաւորներով։ Ամենամեծ առաքինութիւններ են համարվում ամենայնդաւ ճգնութեան ձեւերը՝ օրինակ՝ 50 օր ձեռքերն երկինք պարզած կանգնած տեղում միայն լաւ ու աղօթել՝ առանց մի բան ուտելու կամ խմելու, և այլն։ Այս վանքերումն են կրթվել ժամանակի հոգեւոր առաջնորդներն ու վարդապետները։ Այս վանքերում «ես»-եր և «անհատ»-ներ չը կային, այլ միայն միաբանութիւններ, որոնց մէջ տիրում էր կեանքի, ապրուստի, այլ և մտքի միանմանութիւն, որ և արտայայտվել է ժամանակի հոգեւոր երգերի և այլ գրուածքների մէջ։ Գրիգոր Նարեկացու, Յովհան Օձնեցու երկերը թէեւ արտաքին գեղեցկութեամբ գրեթէ դասական կարող են համարվել, բայց բովանդակութեամբ աղքատ են։ Հազար ու մի ձեւերով կրկնվում են նոյն մտքերը, որտեղ Աստուծոյ մեծութիւնն և մարդու ոչնչութիւնն է երգվում։

Այս է ահա այդ շրջապատը, որի մէջ ապրել և ուսել են նաեւ այս շրջանի պատմիչները, աշխարհատեաց հոգեւորականներ։ Էլ ինչ զարմանալ, որ նրանք աւելի կրօնական-եկեղեցական խնդիրների վրա են ուշք դարձնում։ Աշխարհահայեացքն և պատմական երեւոյթների պատճառաբանութիւնը նոյնն է, ինչ որ նախկին շրջանինը։ Աստուած է կառավարում ամեն ինչ երկնքից, բայց շրջանն աւելի է նեղացել, երասանն աւելի կարճացել. նա աւելի շուտ և յաճախ է միջամտում իր կամ իր սիրելիների շահերը պաշտպանելու։ Նրա սիրելիներն են բոլոր քրիստոնեաները, եթէ սրանք կանգնած են մի ընդհանուր, ոչ-քրիստոնեայ թշնամու դէմ. բայց հէնց որ հայն է կանգնել մի ուրիշ քրիստոնէի—մանաւանդ քաղկեդոնականի—դէմ, Աստուծոյ դիրքն իսկոյն փոխվում է. նա անցնում է հայի կողմը։ Այսպէս՝ մի կռւում 6000 հայեր և 6000 վրացիներ միասին ջարդում են 100.000-անոց արաբական մի բանակ, որովհետեւ Աստուած նրանց օգնում էր. բայց մի ուրիշ անգամ Աստուած հրաշքով սպանում է մի քանի հայերի, որոնք քաղկեդոնականութիւն էին ընդունել և այլն։ Մինչեւ անգամ քաղկեդոնականների, նեստորականների և այլ քրիստոնեաների և հայերի միջեւ եղած կրօնական վէճերի ժամանակ Աստուծոյ ներշնչումով պարսից թագաւորն էլ հայերի կողմն է պահում. նա ասում է ժողովում, թէ հայերի կրօնն է ճշմարիտը, որովհետեւ սրանք հիմնվել են Նիկիայի, Կ. Պոլսի և Եփեսոսի ժողովների վճիռների վրա, որ Քաղկեդոնի ժողովի վճիռները սխալ են, որովհետեւ այդ ժողովը հրաւիրել է Մարկիանոս կայսրը և այնտեղ ժողոված հայերն էլ իրան ուղղափառ չեն երեւում, և հրամայում է բոլորին հայերի կրօնն ընդունել։ Պարզ է, որ սրանք բոլորը պատմիչների ցանկութիւններն են, որ խօսում են պարսից թագաւորի շրթունքներով։ Այս շրջանի պատմիչների մօտ էլ հրեշտակներն ու դեւերը նկատվում են իբրեւ պատմական երեւոյթների պատճառներ։ Նման պատճառներ են նկատվում նաեւ երկնային նշանները, արեւի և լուսնի խաւարումն, գիսաւորներ և մարդկանց մեղքերը։

Սրանց լեզուն ճոխ է, հռետորական և արուեստակեալ։ Ս. Գրքի վկայութիւններով, հոմանիշների կրկնութիւններով լեզուն տեղ-տեղ մթնում է։ Սրանք ինքնուրոյնութիւն չունեն։ Նկատելի է սակայն հանրագիտական մի ձգտումն՝ իրանց պատմութիւնն աշխարհի սկզբից սկսել։ Շատ անգամ սրանք արտագրում են առաջին շրջանի պատմիչների գրուածքները, միայն անունները ու ժամանակները փոխելով և իրանց ժամանակին յարմարեցնելով։ Սրանց մէջ էլ, նախկին շրջանի պատմիչների նման, կայ մի վառ հայրենասիրական-ազգասիրական ոգի, չը նայելով բոլոր մարտիրոսագրութիւններին։ Այս շրջանի գլխաւոր պատմիչներն են Ղեւոնդ Երէց, Յովհաննէս VI կաթողիկոս, Թովմա Արծրունի, Ստեփաննոս Ասողիկ, Արիստակէս Լաստիվերցի և այլն։

Երրորդ շրջանի պատմիչներն են Մատթէոս Ուռհայեցի, Սամուէլ Անեցի, Վարդան Մեծ, Կիրակոս Գանձակեցի, Ստեփաննոս Օրբէլեան, Մաղաքիա վարդապետ, Սմբատ Այրիվանեցի, Սմբատ Գունդստաբլ, Թովմա Մեծոփեցի և Առաքել Դաւրիժեցի։ Սրանք էլ աշխարհահայեացքի տեսակէտից ըստ էութեան ոչինչ նոր բան չեն ներկայացնում, միայն թէ սրանց տեսողութեան շրջանն աւելի է նեղացել և Աստուծոյ ձեռքն աւելի կարճացել։ Նա կարծես կանգնած է իր սիրելի ժողովրդի՝ հայի ետեւը, որպէսզի նրան ամեն վտանգից ազատէ, բայց և արժանի պատիժը հատուցանէ։ Լեւոն Բ.-ի ժամանակ իր ծաղկման գագաթնակէտին հասած Ռուբինեան վերածնութեան արծաթէ դարին յաջորդել էր մի արագ անկումն. հայի թշնամիները շատացել էին յանձին այլ հաւատորս և քաղաքական թշնամիների նաեւ ունիթօռները, որոնք կամենում էին նրան կլանել։ Եւ ահա պատմիչները յանձն են առնում նրանց պաշտպանել. նրանց նպատակն է հայերին աստուածային խնամակալութեան առարկայ դարձնել և այն ամենը, ինչ որ հայկական է, Աստուծուց ազդված համարել։ Եւ այս է պատճառը, որ նրանց պատմութիւնը դառնում է մի տեսակ կրօնական վէճերի, առասպելների, համակրական և հակակրական զգացմունքների, քաղաքական նայիվ մտածողութեան և իրական դէպքերի խառնուրդ։ Քրիստոնէութիւնն էլ սրանց երկերում այլ եւս այն չէ, ինչ որ նախկին շրջաններում. նա իջել է իր բարձրութիւնից և յարմարվել հայ ժողովրդի ժառանգական մտածելու և զգալու մեխանիզմին։ Հին, հեթանոսական մտքերն ու մտապատկերները նորից երեւան էին եկել, միայն այլ ձեւերով։ Այն, ինչ որ նախկին շրջաններում իբրեւ յաւելուած էր նկատվում, զուգէ պատմութեանը կենդանութիւն տալու համար, այստեղ արդէն իսկական պատմութիւն է համարվում։ Բաւական էր մի սուտ մարդու վկայութիւն, որ պատմիչը իբրեւ փաստ իր գրքում գրէր, թէ արմաւենիների անձրեւ է եկել այս-ինչ տեղում։ Եւ ահա սկսում են Քրիստոսի խաչափայտը, սրբոց նշխարները, մասունքները և ուրիշ նման սրբութիւններ տեղից տեղ գնալ, ձայն տալ, խօսել, հրաշքներ գործել և այլն։ Տեսիլքները, երազները, առասպելները դառնում են կեանքի և պատմութեան անհրաժեշտ մասերը։ Արիւնոտ կրծքով մարտիրոսները գալիս են Քրիստոսից վրէժ պահանջում, ճգնաւորութիւնը սարսափելի չափերի է հասել. նրանք բոբիկ ոտքով, մի մեծ փուշ ոտքին Երուսաղէմ են գնում, Մովսէսի ու Եղիայի հետ խօսում են. կրակը նրանց չէ այրում. գայլին հրամայում են, և նա բեռանի գառը ցած է դնում. գորտերին հրամայում են չը կռկռալ, մեռելներին յարութիւն են տալիս, անապատից ջուր են հանում և այլն և այլն։

Այսպիսի երեւոյթներով են այս շրջանի պատմիչները պատմական երեւոյթները բացատրում։ Նոյնիսկ եթէ ցերեկը աստղ էր երեւում, կամ հաւը կանչում էր, եթէ երկինքը կարմրում էր, կամ աքաղաղը երեկոյեան շուտ էր կանչում, կամ թէ կենդանին նստած միզում էր և այլն, սրանք համարվում էին պատմական խոշոր երեւոյթների կամ դժբաղդութիւնների պատճառներ։ Դաւանաբանական խնդիրներն էլ բոլորովին արտաքին ձեւեր են ընդունել, կատաղի կռիւ է մղվում, թէ ե՞րբ է Քրիստոսը յարութիւն առել, կամ Աստուածածինը յղացել։ Հայերի տեսակէտը պաշտպանում են նոյնիսկ պատկերները։ Յարութեան տաճարի լապտերը միայն հայոց Զատկին է վառվում, Գաբրիէլ հրեշտակապետի պատկերը հայոց Աւետեաց տօնին մարդկային ձայնով խօսում է և աւետում Աստուածածնին. երկրաշարժը միայն յունաց եկեղեցիներն է քանդում, որովհետեւ սրանք մի ուղղափառ աւետարան էին այրել, թէեւ սա չորս անգամ կրակից դուրս եկել փախել է և այլն և այլն։ Նոյնիսկ հայ վարդապետը մեռելին յարութիւն է տալիս, որ իր սպանողին մատնացոյց անէ...

Այս շրջանի պատմիչների մէջ էլ էնցիկլօպեդիկական մի ձգտումն կայ։ Նրանք էլ են սիրում դէպքերն աշխարհի սկզբից սկսել։ Առանձին մեթոդ չունեն, լեզուն պարզ է և խառն օտար բառերով։ Սակայն այս բոլոր թերութիւնների հետ միասին այս շրջանի պատմիչներն էլ շատ բարձր գնահատութեան են արժանացել։ Նրանք շատ լաւ տեղեկութիւններ են տալիս արաբացոց, մօնղոլների և այլ ազգերի և մանաւանդ խաչակրաց պատերազմների մասին։

Դասախօսը վարձատրվեց բուռն ծափահարութիւններով, որից յետոյ տեղի ունեցաւ վիճոյթ՝ Ա. Եզեկեանի նախագահութեամբ։ Խօսեցին Ս. Լիսիցեան, Գ. Լեւոնեան, Գասպէկեան և ուրիշներ, որոնք դրուատելով դասախօսութիւնը՝ ցաւ յայտնեցին, որ դասախօսը բաւականացել է միայն հին պատմագիրների ուսումնասիրութեամբ և ժամանակակից պատմիչներին անտես է առել. Դասախօսը խօսում էր բաւական սահուն և կատարելապէս տիրում էր իր նիւթին, ունենալով գիտական մեծ պաշար։

Ռեպորտեր

ՎԱՂՎԱՑ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Վաղը, ուրբաթ, փետր. 7-ին, Գրական-Գեղարուեստական Սալոնի հերթական jour fixe-ը, որ Տ. Նազարեանը «խնամականչ» է անուանել, նուիրված է վրացի երկու արուեստագէտների՝ Կոստանդին Կիպիանին և Իվան Պալիեվին, որոնց բեմական-արտիստիկական գործունէութեան յոբելեանները օրերս փառաւոր կատարվեցին։

Զրոյցը վրաց գրականութեան և արուեստի շուրջ։ Այս երեկոյթին յատկապէս հրաւիրված են վրաց գրական-կուլտուրական հաստատութիւնների ներկայացուցիչներ։ Երեկոյթն անշուշտ ուշագրաւ է լինելու նամանաւանդ, որ Տ. Նազարեանը մի շարք անուններ է տալու, որոնց շուրջ է լինելու զրոյցը։ Սրանք են իշխան Իլիա Ճավճավաձէ, Մաչաբելի, Վասօ Աբաշիձէ, անդրիագործ Նիկոլաձէ, Դիասամիձէ, Էսաձէ և այլն, և այլն. սրանց բոլորի մայրերը հայուհիներ են, իսկ իրանք վրաց ազգի փառք ու պարծանքն են, իբրեւ գրականագէտներ, բանաստեղծներ, հրապարակախօսներ, արուեստագէտներ և հասարակական գործիչներ։ Էլ չենք խօսում, որ վրացերէն լեզուով մինչեւ օրս հրատարակվող մանկական ամսագրի հիմնադիր և խմբագիր-հրատարակչուհի տ. Ծերեթելին (ծն. իշխ. Թումանեան) հայուհի է։ Վրաց բեմի դերասան Գեդեվանովը, մեր հայ դերասան Միրաղեանն է. վրաց դերասանուհիների և դերասանների մէջ ծագումով հայեր կան։

Երեկոյթը կը կրէ վրացական կոլորիտ։

Զ.

ՄԱՄՈՒԼ

Թաւրիզի «Միտք» շաբաթաթերթը յունվարի 18-ի իր համարում «Օգնենք տաճկահայերին» վերնագրով մի առաջնորդող յօդուածով կոչ է անում հայ հասարակութեան, հիմնել մի ազգային բանկ, որ նպատակ ունենայ նպաստել թիւրքահայ գիւղացիներին ազատվելու թիւրքական ագրարային բանկերից, որոնք ձգտում են խլել հայ գիւղացիների ձեռքից նրանց հողերը։ Այդ յօդուածով «Միտքը» արձագանք է տալիս ռուս ժուռնալիստ Օլգինինի յայտնած համանման կարծիքին։

Սրի, հալածանքի, բռնութ ու կախաղանի քաղաքականութիւնը փոխարինվել է այժմ աւելի վատթար մի քաղաքականութեամբ, որը սակայն արտաքուստ, ինչպէս կը տեսնեն ընթերցողները և մեր մամուլի բաժնից, այն ցնցող բնաւորութիւնը չունի, ինչ ունէին օսմանցոց յայտնի հայաջինջ կոտորածները, որոնք Եւրոպայի միջամտութեան սպառնալիքն ունէին և ունեն։

Այդ քաղաքականութիւնը «ժէօն-թիւրքեր»—իթթիհատականների (Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքական սիրելի դաշնակիցների) սարքած «Ագրարային բանկ» կոչված թակարդն է, որը հետզհետէ աճուրդի է հանում անտեսապէս խպառ քայքայված հայի հողերը, նրա ապրուստի միակ ու վերջին աղբիւրը։

Այս վարպետօրէն հիւսված թակարդով իթթիհադականները միաժամանակ երկու նպատակի են հասնում.

ա) Վանում են խպառ եւրօպական միջամտութիւնը, որովհետեւ չը կայ կոտորած, արիւն և գաղթ։

բ) Տնտեսապէս քայքայում և ստրկացնում են հայ ժողովրդին, որ զրկվելով իր հողից, ճարահատ պիտի գաղթէ և թողնէ հայրենիքը քիւրդերին, լազերին և այլոց։ Մի բան, որ ըստ ամենայնի համապատասխանում է Համիդի և նրա հայակործան քաղաքականութիւնը շարունակող իթթիհադականների քաղաքական ծրագրին—Հայաստան առանց հայի։

Հայերին կործանելու այսպիսի մի վատթար զէնք չեն գործածել ոչ Յազկերտը, ոչ Բուղան ու Եզիդը, ոչ Լէնկթէմուր և այլ հրէշներ, օր. Համիդը։

«Ագրարային բանկ», դա հայոց տնտեսական յաւիտենական ստրկացման, ուրեմն և հայոց ոչնչացման լաւագոյն զէնքն է ժէօնների ձեռքին։

Արդ, հակազդել է պէտք այդ հայակործան բանկին մի այլ բանկով, որ լինի համազգային, ինչպէս այդ ասել և շեշտել է Օլգինինը։

Այդ բանկի գործունէութեան մանրամասնութիւնները կարող է մշակել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից նշանակված մի յանձնաժողով կամ թիւրքահայ ազգային երեսփոխանական ժողովը։ Գլխաւորը այդ համազգային բանկի հիմնարկութիւնն է։ Թող չը վախենան և դէմք չը թթվեցնեն հէնց սկզբից մեր Ջիմջիմօվները և հայ Շէյլօկները։ Մենք նրանց շպրտած փշրանքները չենք ուզում։ Մենք դիմում ենք ժողովրդին և այն էլ Թաւրիզի ժողովրդին։

Առաջարկում ենք, որ ամեն մի հայ մարդ, հայ կին և հայ երեխայ տայ միայն մի բուբլի, 6 շահի։ Ո՞վ է քաղաքում այն հայը, անգամ այն հայ խոհարարը, լուացարարը և յետին ծառայողը, որ կը զլանայ յօգուտ թիւրքահայերի հիմնվելիք համազգային բանկի՝ տալ մի վեց շահի։ Ժողովրդական այդ փոքրիկ 6 շահիներից հէնց միայն Թաւրիզում 3—5000 բուբլի փող կը հաւաքվի։ Գաւառների համար առաջնորդարանը կարող է և պէտք է տայ նման հրահանգ։

Թող այդ ձեռնարկի պատիւը պատկանի Թաւրիզին, Ատրպատականին—Պարսկաստանի հայութեան, որին կը հետեւի և Կովկասի, Ռուսաստանի և ի սփիւռս աշխարհի ցրված հայութիւնը։

Կրկնում ենք, համա-ժողովրդական այդ կոպէկներից կը հաւաքվեն և կը գոյանան միլիոններ, որոնցով մենք կը հակազդենք «Ագրարային բանկ» կոչված դժոխային թակարդի վնասներին։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 2 փետրվարի

«Կովկասի Լրաբերի» № 23-ում Կարմիրը «տխուր խորհրդածութիւններ» մէջ է ընկնում, տեսնելով իմ և իմ մի քանի ընկերների աշխատակցութիւնը «Մշակում»։ Թէ ո՞րն է այդ խորհրդածութիւնների իսկական շարժառիթը՝ մեզ համար անյայտ է. մի բան միայն պիտի շեշտենք, այն,

---

դրութեան հասցուցին։ Կօմիսէրը կանչելով՝ հրամայեց մեզ օգտակար ըլլալ իր ծառայութեամբ։

Այցելեցի նաեւ զինուորական հրամանատարին, որուն քով կը գտնուէր Կ. Պոլսէն ղրկուած զինուորական քննիչ մը։ Թիւրքախօս զինուոր մը մեզ տուաւ, խստիւ պատուիրելով լաւ ծառայել, և ինձմէ ալ խնդրեց բաղշիշ չտալ, «քանի որ ամսականնին կանոնաւորապէս կը ստանան»։

Քիւրդ նաւավարսերնիս այստեղ մնացին։ Կօմիսէրը նորերուն անունները արձանագրեց և խստիւ պատուիրեց դժգոհութեան տեղի չտալ. «Այս էֆէնդիները քաղաքակիրթ երկիրներէ կուգան. մեզի հիւր են. թէ կառավարութիւնը և թէ ժողովուրդը ասոնց հանգստութեան համար պէտք է հոգատար ըլլան, որպէսզի երբ վերադառնան իրենց երկիրը՝ մեր մասին գէշ գաղափար կազմած չըլլան»։ Ինծի դառնալով՝ «եթէ փոքրիկ անախորժութիւն մը իսկ պատճառելու ըլլան, Բաղդատէն ինծի գրեցէք, արժանի պատիժնին տամ» ըսաւ։ Շնորհակալութիւններս յայտնելով հրաժեշտ առի իրմէ։

Մէկուկէս օր մնացինք Դէրզօր, գոյքերնիս չորցուցինք, թարմ պաշար առինք և ճանապարհուեցանք։

Եղանակը գեղեցիկ ու հաճելի էր, ինչպէս որ կը լինի գարնանային անձրեւներէն յետոյ։ Մինչեւ Դէրզօր՝ Եփրատը լայն տարածուած է, նոյնիսկ շատ տեղեր ճիւղաւորուած։ Իսկ Դէրզօրէն սկսեալ մէկ նեղ աւազանի մէջ կը հոսի, այդ պատճառաւ թէ խոր և թէ արագահոս է։

Այստեղէն մինչեւ Բաղդատ մեր ճամբորդութիւնը տեւեց 11 օր։ Ճանապարհը աւելի հետաքրքրական է։ Նախկին ամայութիւնը չկայ. շատ տեղեր խիտ անտառներով և կանանչութիւնով զարդարուած են։ Սա ալ պէտք է ըսել, որ շատ ալ վտանգաւոր է, մանաւանդ այս միջոցին, երբ անապատի բեդուին արաբները տաքերը սկսելուն պէս կը գաղթեն գետի ափը և հազարաւոր վրաններ զարնելով կապրին։ Ահա այդ ժամանակ աւազակութիւն և կողոպուտ յաճախադէպ են։ Արաբին անբաժան ընկերն է իր նժոյգը և զէնքը։ Մի քանի անգամ մեզ ալ սպառնացին, բայց զինուորին ներկայութիւնը և մեր ալ օտարականներ ըլլալը իմանալով՝ հանդարտեցան։ Մեզմէ առաջ անցած շախթուր մը թալանած էին։ Թալանուած ճամբորդները՝ յուսահատ գետի ափին նստած կողբային իրենց գլխուն եկած փորձանքը։

Չորրորդ օրը հասանք Անա, ուր առաջին անգամ տեսանք արմաւի ծառեր։ Ատիկա գեղեցիկ նորութիւն մըն էր մեզի համար, զոր հաճոյքով դիտեցինք, բայց վերջը այնքան արմաւի անտառներ տեսանք, որ նորութիւնը կորսնցուց իր նախկին հմայքը։ Անա կայմակամութիւն է։ Բնութիւնն հոս շատ գեղեցիկ է։ Քաղաքին դիմացը, իբրաւ մէ քիչ հեռու՝ 6—7 հատ փոքրիկ կղզիներ կան արմաւի և ուրիշ պտղատու ծառերով զարդարուած։ Ասոնցմէ վերջինը կը կոչուի Բերդակղզի, որ կը պատկանի սէյիդի մը՝ Հաջը Մահմ անունով։ Այս սէյիդը վաղօրօք մեր գալու մասին տեղեկացած ըլլալով մի օր մեզ հիւր պահեց իր Բերդակղզին մէջ, որուն բոլոր բնակչութիւնը իր ցեղակից հլու հպատակներն են։ Բերդակղզի կոչուելուն պատճառն այն է, որ կղզին ժամանակով պարսպապատ է եղեր, իսկ 82 սանդուղով աշտարակը տակաւին կանգուն է։ Երբ կը պտտէինք կղզին, կղզիին ամբողջ բնակչութիւնը, կանայք և երեխաներ, խմբերով կը հետեւէին մեզի, հետաքրքիր աչքերով կուզէին մեզ լաւ դիտել։

Առաջին անգամն էր, որ եւրոպական տարազով մարդ և կին կը տեսնէին։ Անոնցմէ իւրաքանչիւրը կաշխատէր մեզ հաճելի ըլլալ՝ մէկը ծաղիկ, միւսը խակ պտուղ հրամցնելով։

Մինչեւ Անա հողագործ արաբին ոռոգման եղանակը տիկերով է։ Տիկին չուանը ճախարակի վրայէն անցնելով կը կապեն ձիու մէջքին, ձին կը բարձրացնէ. և երբ տիկը կը բարձրանայ վեր՝ ինքն իրեն կը բացուի և ջուրը կը թափի ջրանցքին մէջ։ Ոռոգման այս եղանակը կը կոչուի «չէրդ»։ Անայէն սկսեալ ջուրը չարխերով կը բարձրացնեն։ Ամբողջ ճանապարհին երկու ափերուն վրայ հազարաւորներ կան անոնցմէ։

Մինչեւ Ռումադի 7 օր շարունակաբար գեղեցիկ եղանակներ վայելեցինք։

Ռումադի հասանք առաւօտուն կանուխ։

Սաստիկ քամի մը բարձրացաւ։ Նաւավարները ուզեցին սպասել՝ մինչեւ քամիին հանդարտիլը։ Իսկ մեզ մնացած էր քիչ ճանապարհ։

Բաղշիշը խոստանալուս պէս՝ համաձայնեցան շարունակել։ Իրենցմէ միս ափը ելաւ, երկար չուանը մէջքը կապելով սկսաւ նաւակը քաշել։ Այսպէս բաւական ճամբայ կտրեցինք, վերջը հասանք այնպիսի տեղ մը, որ այլեւս անհնար էր քաշել։ Գետին վրայ կատարեալ փոթորիկ էր։ Նաւակնիս մէկ ափէն միւս ափը կը տարուբերուէր։

Կէս օրէն վերջը քամին դադրեցաւ, եղանակը պարզեց, և մեր նաւակն ալ զօրաւոր հոսանքին շնորհիւ սկսաւ արագ ընթանալ։

Կէս գիշերին հասանք վերջապէս Ֆէլուջէ։

Հալէպէն Բաղդատ գացող ճամբորդներուն, լինի ցամաքով կամ գետի վրայ, Ֆէլուջէ վերջին կայարանն է։ Այստեղ գետի աջ ափին կը գտնուի մեր համանուն ագարակը, ուր մեզ դիմաւորեցին մեր պարագաները։ Մի քանի օր մնալէ վերջ՝ առաւօտուն կանուխ կառքերով ճանապարհուեցանք Բաղդադ, ուր հասանք կէս օրէն վերջ։

Տ. Գույումճեան

(Կը շարունակվի)

[illegible] «Русское Слово» [illegible] «Русскія Вѣдомости» [illegible] «Современникъ»-ում [illegible] «Новая Жизнь», «Нов. Журналъ для всѣхъ» [illegible] «Русское Слово»-ում [illegible] «Современникъ»-ի նկատմամբ, այնպէս էլ ես և իմ ընկերները՝ «Մշակի» credo-ի վերաբերմամբ: Կարճամտութիւն է՝ կոյր լինելու չափ՝ միևնոյն մակերևոյթի վրա դնել Սուրխաթեանին Գ. Ջալխուշեանի հետ, որոնց մտքերը տրամագծօրէն հակառակ են և իրար ժխտող:

Աշխատակցելով «Մշակին», մեր կարծիքների և մտքերի արտայայտման մէջ մենք եղել ենք միանգամայն ազատ ու անկախ, որքան դա հնարաւոր է եղել ներկայ ցենզուրական պայմանների սահմաններում: Խմբագրութիւնը երբէք արգելք չէ դրել մեր առջև ազատ արտայայտվելու. ծայրայեղ դէպքում յայտնել է իր անհամաձայն լինելը մեր մտքերին՝ կարճ ծանօթութիւններով: Մի բան, որ մեր միւս հայ թերթերը, լինեն դրանք լիբերալ-բուրժուական թէ նացիօնալիստ մանր բուրժուական, երբէք չեն արել մեզ համար. մենք այդ փորձով գիտենք:

Մեր դէմ եղած յարձակումը մենք միանգամայն իրաւացի կը համարէինք, եթէ սեփական օրգան ունենալու համար վճռել տանելի պայմաններ ունենայինք և ոչ թէ դամոկլեան սրի տակ՝ «Մեր Կեանքը» երկու համար կարողանայինք լոյս ընծայել. «Նոր Խօսքը» կարելի եղաւ երեք... Մենք նոյնիսկ զուրկ ենք այն հնարաւոր պայմաններից, ինչ վայելում են որոշ չափով մայրաքաղաքի նոյն ուղղութեան թերթերն ու ամսագրերը:

Ապլոմբով խօսելը քաջութիւն չէ. պէտք է տիրող պայմանների և կացութեան նկատմամբ շրջահայեաց լինել և նրանց ճնշումը սեփական կաշուի վրա զգալ:

Եթէ մենք այսօր գրում ենք «Մշակում», դրա առաջին պատճառը՝ լռել, պասսիւմնվել չենք ուզում եւ չենք կարողանում, երկրորդ՝ ժամանակակից հայ լիբերալ մամուլի մէջ դա միակ թերթն է, որտեղ մենք մեր արտայայտութիւնների մէջ ազատ ենք ու անկախ*):

Սուրխաթեան

—

Ակկէրման, 21 յունվարի

«Մշակի» 8-դ համարում, Ներքին լուրերի բաժնում, հրաւիրում էք ուշադրութիւն դարձնել կեանքի ապրուստից միանգամայն զուրկ մի հայ ընտանիքի վրա, որը բաղկացած է 8 հոգուց. պատկերացնելով այդ թշուառների անխղճելի դրութիւնը ուղարկում եմ ըստ կարեաց չափ 10 ր. յանձնելու ըստ պատկանելոյն: Ցուսով եմ և հաւատացած, որ իմ օրինակին կը հետևեն շատերը և այդպիսով թոյլ չեն տայ, որ մի բազմանդամ հայ ընտանիք սովի մատնվի:

Ատամնաբոյժ Հայկ Եղիազարեան

*) Եւ եթէ Վ. Ցէրեանը հրապարակով յայտնեց, թէ «Մշակը» գերադասում է միւս թերթերից և չէ համակրում «Հորիզոնի» ուղղութեան, պատճառը հէնց մեր չէզոք վերջին հանգամանքն է:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՒՏԱՆԻ ԱՓԵՐԻՑ

—

Ուրմի, 23 յունվարի

Կիրակի, ամսիս 19-ին հայր Ղազարեանի ընդունարանում տեղի ունեցաւ մի ընդհանուր ժողով, որպէս շարունակութիւն յունվար 6-ի արտակարգ ժողովի, որ կայացաւ եկեղեցու բակում: Այդ առիթով գրել եմ «Մշակին» նախորդ թղթակցութեանս մէջ: Հակառակ յունվար 6-ին ցոյց տրված օրինակելի ոգևորութեան, այս անգամ, չը նայելով որ երրորդ հրաւէրն էր, շատ սակաւաթիւ էր ժողովը, թէև ներկայ էին աւելի օգտակար և համեմատաբար բարձր դասակարգի անձնաւորութիւններ: Մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ ժողովը վաւերական համարվեց, որովհետև նախ՝ որ օրինական էր և երկրորդ՝ որ չորրորդ հրաւէրով հազիւ թէ դրանից աւելի մեծամասնութիւն կազմվի:

Ժողովի զբաղմունքի գլխաւոր առարկան էր՝ ընտրել մի մասնախումբ, որ շարունակի գործը և անյապաղ ձեռնարկելով շինութեան՝ գլուխ բերի այն:

Շատ աջող ընտրութիւն կատարվեց. ընտրվեցին Ց. Շահգէլդեան, Կ. Մանասէրեան, Ց. Աֆթանդիլեան, Խսրով Աւագեան, Մնացական Ցակոբեան, Ալէքսան Աֆթանդիլեան, Հայրաթ Հայրաթեան:

Ապագայ դպրոցական շէնքի յարմարութիւնները կախված են նրանից, թէ որքան պիտի օգնեն Ուրմիից դուրս գտնվող բարեգործ անձնաւորութիւնները: Լսում ենք, թէ պ. Ցովսէփ Շահգէլդեանին խնդրված է, որ Թիֆլիսում դիմէ մի քանի հայ հարուստներին, չը նայելով որ պ. Ցովսէփը առանց այդ էլ նախօրօք մտածել էր այդ առիթով և բարեհաճ տրամադրութիւն ունէր, բայց աւելի յուսալի է, երբ նա ներկայանում է որպէս մի ժողովրդի ներկայացուցիչ:

Ուրմիայի հայութիւնը ընդհանուր առմամբ շատ գիտակցաբար է վերաբերվում դէպի այդ սրբազան գործը. եթէ նրանք մեծամասնութիւն կազմէին և աւելի ի վիճակի լինէին, այն ժամանակ, վստահութեամբ կարելի է ասել, իրանց դիմումներով ուրիշներին չէին անհանգստացնի, եթէ խակայէս այդպէս է: Նրանք պատրաստ են նոյն իսկ իրանց կարողութիւնից բարձր գումարներով մասնակցութիւն ցոյց տալ, բայց դրանով էլ գլուխ չի գայ Ուրմիոյ վայել դպրոցական շէնքի գործը: Այնպէս որ՝ մնում է դրսի օգնութեամբ լրացնել պակասը:

Հ. Ժամկոչ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ամիէնի սոցիալիստական կոնգրէսի որոշումները.—Փակվեց Ամիէնում գումարված ֆրանսիական սոցիալիստների կոնգրէսը:

Ինչպէս յայտնի է, վերջերս ֆրանսիական սոցիալիստական կուսակցութեան մէջ առաջ էին եկել մի շարք տարբեր հոսանքներ և թիւրիմացութիւններ, որոնք սպառնում էին կուսակցութեան ամբողջութեանը: Կոնգրէսից առաջ տեղի ունեցաւ մեծ պայքար: Ժօրէսը իր կողմնակիցներով հարկաւոր էր համարում իբրեւ ներկայ դրութիւնում, երբ առաջադէմ դեմօկրատիայի շահերի հարցն է որոշվում, մերձենալ արմատականներին, ընտրողական համաձայնութիւն կայացնել նրանց հետ, ռէակցիօն սպառնալիքների դէմ: Կուսակցութեան միւս մասը «Ժօրէսիստների» այդ ուղղութիւնը անթոյլատրելի էին համարում: Առաջ էին գալիս մի շարք թիւրիմացութիւններ:

Կոնգրէսի առաջ դրված էին մի շարք գործնական հարցեր: Քննութեան ենթարկվեցին 4 առաջարկութիւններ. Գուստավ Էրվէի առաջարկը՝ ընտրողական կոալիցիա արմատականների հետ, միմիայն ընտրութիւնների ժամանակ. Սէնայի սոցիալիստական ֆեդերացիայի առաջարկը՝ ոչ մի համաձայնութիւն բուրժուա կուսակցութիւնների հետ, նոյնիսկ ընտրութիւնների երկրորդ ձայնատւութեան ժամանակ, և վերջապէս գաւառական երկու ֆեդերացիաների առաջարկները, մէկը՝ ձախակողմեան կուսակցութիւնների հետ համաձայնութեան գալ կրկնաքուէարկութիւնների ժամանակ, միայն ամեն անգամ կուսակցութեան ազգային խորհրդի նախօրօք համաձայնութեամբ, իսկ միւսը, նոյնը, միայն տեղական ֆեդերացիաների ինքնուրոյն որոշմամբ:

Մեծամասնութիւնը ընդունեց հետևեալ միջին որոշումը: Առաջին քուէարկութեան ժամանակ ձայն տալ սեփական թեկնածուներին, իսկ կրկնաքուէարկութիւնների ժամանակ համաձայնութեան գալ արմատականների և անկախ սոցիալիստների հետ: Այդ համաձայնութիւնը պատճառաբանվեց այսպէս: Իբրեւ այս ծանր մոմենտում, երբ դրված է ամբողջ դեմօկրատիայի շահերի հարցը, անհրաժեշտ է միանալ, փոխադարձ համաձայնութեան գալ բուրժուա ձախակողմեան կուսակցութիւնների հետ, որպէսզի հնարաւոր լինի դեմօկրատական ռէֆորմների իրականացումը:

Միևնոյն ժամանակ կոնգրէսը հարկաւոր է համարում ընդգծել սոցիալիստական ուսմունքի պրինցիպները, նրանց տարբերութիւնը բուրժուա կուսակցութիւններից: Բանաձևը արտայայտվում է նացիօնալիզմի, միլիտարիզմի և «Բրիանիզմի» դէմ և ի պաշտպանութիւն պրօլետարիատի, սոցիալիզմի և հանրապետութեան: Հաւատարիմ մնալով պրօպորցիօնալ ներկայացուցչութեան սկզբունքին, հերթից հանում է առայժմ այդ խնդիրը և յայտնում, որ կրկնաքուէարկութիւնների ժամանակ սոցիալիստական կուսակցութիւնը ամեն կերպ խանգարելու է միլիտարիստական ռէակցիայի ներկայացուցիչների ընտրութեանը: Որպէս պրօլէտարիատի և սոցիալիզմի շահերի ներկայացուցիչ և հանրապետութեան ու խաղաղութեան կողմնակից, սոցիալիստական կուսակցութիւնը իր աջակցութիւնը կը տայ կրկնաքուէարկութիւնների ժամանակ միայն այն կուսակցութիւններին, որոնք 3-ամեայ ծառայութեան օրէնքի, պատերազմի, շովինիզմի և ռազմա-կղերական կոալիցիայի դէմ կը գործեն:

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

◆ Նիւ-Եօրկում, խիստ ցրտերի հետևանքով, սառել են 8 հոգի:

◆ Ֆրանց-Յովսէփ կայսրը Վիէննա ժամանած պրինց Վիդին պարգևատրել է Լէօպոլդի խաչ-շքանշանով:

◆ Ռուսական փոխառութիւնը Պարիզում ստորագրված է հինգ անգամ:

◆ Ուրգայում մահվան են դատապարտված, հրացանազարկութեան միջոցով, երկու մոնղոլ՝ արքեցողութեան և անկարգութեան պատճառով:

◆ Մեքսիկական խռովարարները Կարգէնսի մօտ խորտակեցին գնացքը: Սպանված են 50 զինուոր և մի քանի ճանապարհորդներ:

◆ «День»-ը հաղորդում է, որ Սկալօնի փոխանորդ համարում են Թուրքեստանի գեներալ-նահանգապետ Սամսօնովին:

◆ Պետ. Դումայում սպասվում է, որ մինիստրների խորհրդի նոր նախագահը հանդէս կը գայ կառավարութեան յայտարարութեամբ: Նրա հանդէս գալը սպասվում էր այս շաբթում, բայց մինիստրների խորհրդի՝ նրա նախագահութեամբ տեղի ունեցող նիստի պատճառով, յետաձգվեց:

◆ Արցիբաշևը հաշւով՝ իր «Ревность» պիէսը կը տայ 35,000 րուբլի:

◆ «Россія» թերթի ասելով, սինօդի մասնաւոր միջոցների մէջ գտնվում է մի գումար, որը նուիրաբերված է Պարիզի բանկիր բարօն Գիրշի կողմից եկեղեցական դպրոցների կարիքների համար: Ներկայումս այդ գումարը տոկոսների յաւելումով կազմում է 450,000 րուբլի:

◆ Անգլիայի առևտրի և արդիւնաբերութեան մինիստր Սիդնէյ Բեկստօրնիտէյ նշանակվեց Տրանսվալի ընդհանուր նահանգապետ: Նրա տեղ մինիստր է նշանակվել նախկին բանւոր՝ սոցիալիստ Ջօրջ Բերնսը:

◆ Բերլինում հիմնվել է կանանց ձեռքով մի յատուկ բանկ՝ «Կանանց բանկ» անունով: Ընկերութեան բոլոր անդամները, ինչպէս և ծառայողները բացառապէս կանայք են:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ՃԻՒՂԸ

Արժեթղթերի կուրսերը
5 փետրվարի

I կ. Ներք. փոխ. խ. տոմս.		507 ր. — կ.
II » » »		429 ր. — կ.
III Ազնուակ. բանկ. »		356 ր. — կ.
4% Պետական ռէնտա		92 ր. 87½ կ.
5% Արտաք. փոխառ. 1906 թ.		102 ր. 37½ կ.
5% Ներքին » 1905 »	I հրատ.	103 ր. 50 կ.
5% » »	II հրատ.	103 ր. 50 կ.
5% Պետ. Ազնու. բանկ. գր. թ.		99 ր. 87½ կ.
4½ » » » »		90 ր. 25 կ.
4% » » » »		88 ր. 50 կ.
3½% » » » »		82 ր. 25 կ.
5% Գիւղ. հող. բան. վկ.		99 ր. 87½ կ.
4½% » » » »		90 ր. 62½ կ.
4% » » » »		89 ր. 37½ կ.
5% Արտաք. փոխառ. 1908 թ.		105 ր. — կ.

Օտարերկրեայ դրամների կուրսը

Լօնդօն 10 ֆ. ստեր.	94 ր. 67 կ.
Բերլին 100 մարկ	46 ր. 29 կ.
Պարիզ 100 ֆրանկ	37 ր. 59 կ.
Թաւրիզ 10 դռան	1 ր. 70 կ.
Կ. Պոլիս 1 լիրա	8 ր. 65 կ.

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Մասնագէտ սիֆիլիս, (Ենրարկում 606 և 914-ով) միզասեռական, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւններ: Էլեքտրաբուժութիւն:
Ընդունե- (12½—2 ժ. ցերեկվայ:
լութիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան:
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.:
Սօլօլակ, Բէբուտովսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչա փող.), տէլէֆօն 11—75.
(Հ. Կ.) 785. 100—45

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵԱԼՏԱՅԻ հայոց գաղութի աղօթատան համար հարկաւոր է երկդասեան ուսումնարանի ցենզով և բարեյուսութեան վկայականով հմուտ, ձայնաւոր, նշխարհագործ-լուսարար սպասաւոր ամուրի ՏԻՐԱՑՈՒ, որին յանձնվելու է աղօթատան ներքին մաքրութիւնը և մոմերի վաճառման ծառայութիւնը: Ռոճիկն ամսական 15 ր., աղօթատան կից բնակվելու մի սենեակ, տարեկան արդիւնք ոչ աւելի 250 րուբլուց:
Դիմել՝ Ялта (Тавр. губ.), Настоятелю священнику Габріэлу Турпаянъ. Масандровская № 40, кв. 1, 3-й этажъ.
Եալտայի հայոց աղօթատան
Երէցփոխ՝ Լ. Պօպով
98. 3—1

Բժշկ. ֆէլդշէր Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆԻ
1) «Դաղտնի հիւանդութիւնների բժշկարան» (կանանց և տղամարդկանց վեներական և այլ ցաւեր), բազմաթիւ ռէցէպտներով, խորհուրդներով և նկարներով: Ամենքին հասկանալի: Գինն է 50 կ.:
2) «Տիեզերի եկձոր», ծծմաղաչարժ անեկդօտների և Մօլլայի ընտիր առակների ժողովածու. տկճորի նկարը գրքի երեսին՝ խիստ ծիծաղաշարժ: Գինը 20 կ.:
3) «Միւսնոյն դագաղում», պատմուածք հայթուրք. կռիւներից. գիւղերի նկարն.: Գինը 7 կ.:
4) «Ռաֆֆի» պատկերով: Գինը 10 կ.
Այս բոլոր գրքերը միասին պահանջողներին ձրի ուղարկում եմ «Երկրորդ ցավարը» ծիծաղաշարժ վօդէվիլը: Գրքերի գինը և ճանապարհածախսի համար 17 կոպ. մարկաներ առաջուց ուղարկել հասցէս՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. А. Г. Есаянцу.
(Տ. Կ.) 44. 100—91

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ՊԱԿԷ“
յայտարարում է ի գիտութիւն ճանապարհորդների և ապրանք ուղարկողների, որ Ընկերութեան շոգենաւ «ԻՕՆԻ» (նաւապետ Ֆէրու) մեկնում է Բաթումից Մարսէյլ, հանդիպելով Տրապիզոն, Սամսոն և Կ. Պօլիս
Հինգշաբթի, փետրվարի 13-ին (փետրվարի 26-ին ն. տ.) 1914 թ.
Տեղեկութիւնների համար խնդրում են դիմել Ընկ. Թիֆլիսի գործակալ պ. Ս. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆԻՆ, որ գրասենեակում, որ գտնվում է Արմեանսկի բազարում՝ Գօստինի դվոր Մանթաշեանների: Հեռախօս № 7—21.
22. 25—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՈՒՊՐԱՎԱՆ

հրաւիրում է ցանկացողներին մասնակցել փետրվարի 13-ին կայանալիք աճուրդին [illegible] 1914 թ. ընթացքում [illegible]

ԴԻՍԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐ [illegible]

Մատակարարութեան ամբողջ գումարն է 6500 րուբ.: Գրաւականի չափը՝ 200 ր.:

[illegible]

I բաժ.

[illegible] Մատակարարութեան ամբողջ գումարն է 6500 րուբ.: Գրաւականի չափը՝ 200 ր.:

II բաժ.

Բանեցված տապակներ, մուտքի մօտ դրված ոտ-սրբիչներ, աւելներ, կանազան խոզանակներ: Մատակարարութեան գումարն է 2000 րուբ.: Գրաւականի չափը՝ 75 րուբ.:

III բաժ.

Ցատակների համար պարուսին, դօրոժկաներ, սրբիչներ, հասարակ մահուդ, քաթան և այլն: Մատակարարութեան գումարն է 1000 րուբ.: Գրաւականը՝ 50 րուբ.:

Նրանք, որ ցանկանում են մասնակցել աճուրդին, պարտաւորվում են ներկայացնել իրանց յայտարարութիւնները փակ ծրարների մէջ՝ գրաւականների հետ միասին՝ Ուպրավայի I բաժանմունքը, փետրվարի 13-ին, ցերեկ. ժամը 1-ին:

Մանրամասն տեղեկութիւնները, տեղեկագրերը, պայմանները կարելի է ստանալ Ուպրավայի Մթերային բաժանմունքում ցերեկվայ ժամը 10-ից մինչև 3-ը: Նոյն տեղը կարելի է տեսնել մատակարարվելիք առարկաների վաւերացված նմուշները:
(օ.մ.) 86. 3—2

ЖИНЪ-ЗЕНГЪ
ТИБЕТСК. СРЕДСТВО.

ԿԵԱՆՔԻ ԷԼԷԿՍԻՐ
ԺԻՆ-ԶԷՆԳ

1000 տարի է, որ Չինաստանում և Տիբէտում բժշկական նպատակով գործ դրվում է չինական հրաշագործ ԺԻՆ-ՁԷՆ արմատը (կենաց արմատ) և պանտերի թանգագին արիւնը (Իգիւրրի եղջիւրներ) որպէս միանգամայն բուժիչ միջոց. և որը, ինչպէս վկայում է չինական աւանդութիւնը, վերադարձնում է մարդու կեանքը և գէն վանում մահը ԺԻՆ-ԶԷՆԳԸ պատրաստված է բացառապէս այդ դեղերից. նա մի ամսվայ ընթացքում կատարելապէս և վերջնական կերպով բուժում է սեռական թուլութիւնը, ջղային քայքայումը, ուժեն պակասութիւնը. վերադարձնում է երիտասարդական թարմութիւնն ու աշխուժութիւնը: ԺԻՆ-ԶԷՆԳԸ գոյութիւն ունեցող դեղերից լաւագոյնն է և անփոխարինելի: Սրուակի գին 5 րուբ. առանց ճանապարհածախսի: Ծախվում է գեղերի առաջնակարգ խանութներում: Պահեստը Կովկասի համար՝ Тифлисъ, Черкезовская, 83, кв. 5-6. Որպէս անվնասակար դեղ՝ թոյլատրված է Իսկուսկի բժշկ. Վարչ.-ից № 4698 գրութեամբ: Իսկական ԺԻՆ-ԶԷՆԳԸ ունի հետևեալ ստորագը: Առանց այդ ստորագրութեան եղածները անօգուտ են:

ԺԻՆ-ԶԷՆԳ
10—4
85.

ՉԿՆԵՂԷՆԻ ԽԱՆՈՒԹ
ՍՊԻՐԻԴՕՆ ԼԱՒՐԵՆՏԻԵՎԻՉ ԽՈՒՐՕՇՎԻԼԻԻ

Թիֆլիս, Սոլդատսկի բազար, № 13.

Խանութում մշտական կայ հետևեալ թարմ մթերեղէնը. Օսէտրինա, լօսօսինա, սէվրիւգա, սոմ, ֆօրէլ, կէֆալ, կամբուլա և ամեն տեսակ այլ ձկնեղէն—Սուդակ, սազան և այլն:

Խանութում նոյնպէս և մշտական կայ՝ հատիկաւոր և արկղիկների մէջ ԽԱՒԵԱՐ (իկրա), ԶՈՒՐԳԵԼ՝ դօնեան և տեղական, ՁԿԱՆ ԴՕՇ՝ եփած, կենդանի ձկներ—ԼՕՔՕ, ՄՈՒՐՑԱ, ՊԻՁԽՈՒԼԻ և այլն: ԳՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԵՆ.
(Հ. Կ.) 93. 4—1

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ և ուղարկվեց բաժանորդներին
„ՆՈՐ ՀՈՍԱՆՔ“
1914 ՅՈՒՆՎԱՐ № 1
(160 ՄԵԾԱԴԻՐ ԷՋ)
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1) Ազատութեան Արշալոյսին—Արա-ս, 2) «Հառաչանք» պօէմայից հատուած—Յովհ. Թումանեան, 3) Խմբագիրը—Նար-Դոս, 4) Մէկն ինձ ասաց (բանաստ.)—Արմէնուհի Տիգրանեան, 5) Եբրայական մեղեդիներ՝ ա) Սենեքերիմի կործանումը, բ) Նուէր Շիլլօնի բերդին և գ) *** (Բայրօնից) թարգմ. Ց. Զ. Միրզայեան, 6) Մեղաւորը—Ստ. Տէր-Աւետիքեան, 7) Մի՛ թունաւորիր (բանաստ.)—Արմէնուհի Տիգրանեան, 8) Արձակ բանաստեղծութիւններ՝ ա) Աշնան քամին, բ) Դու ոչինչ չես տեսել, գ) Երբ կմախք կը լինեմ—Միք. Մանուէլեան, 9) Հաշտութիւն (բանաստ.) I Լէյլի, 10), II (բանաստ.)—Լէյլի, 11) Ցուշեր Տաճկա-Հայաստանի ճանապարհորդութիւնից—Ա. Դօ, 12) Կովկասը իբրև գաղթավայր—Դ. Անանուն, 13) Աւետիք Արասխանեան—Արսէն Տէրտէրեան, 14) Ստեփաննոս Նազարեանի նամակները, 15) Ռուս կեանք—Ա. Ազատեան, 16) Վրաց կեանք Բ. ա, 17) Թիւրքիա—Տաճկական ռեֆօրմները—Ռուբէն, 18) Գիտական քրոնիկոն—Աւետիք Տէր-Պօղոսեան, 19) Խմբագրութեան կողմից, 20) Գրքեր և պարբերականներ, 21) Յայտարարութիւններ, 22) Բովանդակութիւն: ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ՝ Աւետիք Արասխանեան և Ստեփաննոս Նազարեան:

ԳԻՆՆ Է 80 ԿՈՊ.

Շարունակվում է 1914 թ. բաժանորդագրութիւնը:
№ 2-ը ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է
Նիւթեր և դրամ ուղարկել հետևեալ հասցէով:

Ապառիկ բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում:

Հասցէ՝ Тифлисъ Редакція «НОРЪ ОСАНКЪ», Сергіевская, № 14, կամ Tiflis (Caucase) Rédaction de la revue «Nor Hossank»
(Հ.) 79. 2—2

Вышелъ № 1 (январь) журнала
СОВРЕМЕННЫЙ МІРЪ
24-й г. изд. 24-й г. изд.

Содержаніе: Леонидъ Андреевъ «Надсмертное», Вл. Беренштамъ «Вслѣдъ разбойникамъ», К. и О. Ковальскіе «Къ новымъ берегамъ», Генр. Манъ «Вѣрноподданный», С. Ундсетъ, «Ф. С. Теллерсенъ», Демьянъ Бѣдный «Пестрядь», Евг. Чириковъ «Провинціальныя картинки», Л. Дейчъ «Отъ народничества къ марксизму», Л. Клейнбортъ «Публицисты—рабочіе», Вл. Кранихфельдъ: Литературные отклики», Г. Ларскій «Увѣнчаніе зданія», Г. А. «Франко-русскія дѣла», М. Павловичъ «Романтизмъ и реализмъ въ русской внѣшней политикѣ», Н. Рязановъ «Письма М. Бакунина къ К. Марксу». «Библіографія».

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1914 ГОДЪ

Условія: (съ дост. и пер.); годъ—9 р.; полгода—4 р. 50 к. на 4 мѣс.—3 р. За границу—12 р. годъ, 6 р. полгода. Безъ дост. 8 р. годъ и 4 р. полгода.

АДРЕСЪ: С-Петербургъ, Надеждинская 33. Подробный проспектъ высылается безплатно.

Редакторъ НИК. ІОРДАНСКІЙ. Издательница М. К. ІОРДАНСКАЯ
95. 1—1

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный